

บทที่ 2

เอกสาร งานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสารงานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีวชนบทชนบทพึ่งตนเองนี้ ผู้วิจัยเรียงลำดับเนื้อหาสาระของเอกสาร ดังนี้

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ
 - 2.1 ความหมายและความสำคัญของ อาชีพ และการศึกษาเพื่ออาชีพ
 - 2.2 ความเป็นมาของการศึกษาเพื่ออาชีพ
 - 2.2.1 การจัดการศึกษาเพื่ออาชีวชนบทต่างประเทศ
 - 2.2.2 การจัดการศึกษาเพื่ออาชีวชนบทประเทศไทย
 - 2.3 นโยบายการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ
 - 2.3.1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535
 - 2.3.2 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)
 - 2.3.3 แผนพัฒนาการศึกษา การศาสนาและการวัฒนธรรม ระยะที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ของกระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.4 หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่ออาชีวชนบทในระบบโรงเรียน
 - 2.4.1 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีวชนบทหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)
 - 2.4.2 การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีวชนบทหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

- 2.5 ผลการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพของกระทรวงศึกษาธิการ
 - 2.5.1 การศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
 - 2.5.2 การศึกษาเพื่ออาชีพนอกระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา
- 2.6 แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในอนาคต
3. แนวคิดการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนและการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง
 - 3.1 ความหมาย และความสำคัญ
 - 3.2 แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาแบบพึ่งตนเองในประเทศไทย
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท
 - 4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองระดับชุมชน
 - 4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองระดับบุคคล
5. การวิเคราะห์ชุมชนโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม
6. สรุปรอบแนวคิด ทฤษฎี รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน

การศึกษาเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาตนเองของคนเรา คนที่ได้รับการศึกษาอย่างเหมาะสมก็คือคนที่จะสามารถใช้ชีวิตได้อย่างถูกต้องตามครรลองคลองธรรม และได้รับสิ่งดี ๆ ที่เหมาะสมจะสะท้อนออกมาในหลายแง่มุม เช่นการมีเป้าหมายสูงสุดที่จะนำความรู้ขึ้นมาใช้ ให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคม หรือความสามารถในการเข้าใจตัวเอง และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในโลก รวมทั้งสัตว์ การศึกษา จึงมิใช่เป็นเพียงการใช้ชีวิตระยะเวลาหนึ่งในการเรียนเท่านั้น แต่เป็นเหมือนปัจจัยในการดำรงชีวิตที่ทุกคนต้องแสวงหาและเพิ่มพูนอยู่ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาตนเอง ครอบครัว ตลอดจนความก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศ

นานาชาติให้ความสำคัญกับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Basic Education) มาก จัดได้ว่าการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นส่วนหนึ่งของความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (Basic Need) ที่ทุกคนควรมี 3 ประการ คือ ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) คุณค่า (Value) และกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในระดับประถมศึกษา (Encyclopedia of Education, 1972)

จากการศึกษาความหมาย ขอบข่าย และความสำคัญของความรู้พื้นฐานที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ ต่างก็ให้ความสำคัญกับความรู้พื้นฐานที่รัฐพึงจัดให้กับผู้เรียนเป็นเบื้องต้นอย่างเสมอภาคกัน ซึ่งขอนำเสนอผลการศึกษารวบรวมตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กไทยทุกคนที่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ด้านสุขภาพตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาได้รับสารอาหารครบถ้วนตั้งแต่ปฐมวัย รวมทั้งได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างน้อย 12 ปี (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2540:3, 21) โดยได้กำหนดให้มีการปรับปรุงเนื้อหาสาระวิชาและกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ในวิชาสำคัญที่เป็นนโยบายเร่งด่วน เช่นคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และคอมพิวเตอร์

2. จากคุณลักษณะของพลโลกใน 25 ปี (คำบรรยายโดยสมหวัง พิธิยานุวัฒน์ วันที่ 7 พฤษภาคม 2540) กล่าวถึง ความรู้พื้นฐานที่ทุกคนควรมี คือ ความรู้ ความสามารถในการปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ มีความรู้ ความสามารถที่ใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา

3. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540) กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพของคนในแผนพัฒนาการศึกษาฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ให้เป็นคนที่มีความรู้ "มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี" โดยการศึกษาจะต้องพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุข

4. กรมวิชาการ (กระทรวงศึกษาธิการ, ม.ป.ป.) ได้กำหนดเป้าหมายของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผู้เรียนต้องมี คือ ความรู้ในวิชาสามัญและวิชาเฉพาะด้าน และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้ มีทักษะในการสื่อสาร คิดคำนวณ เข้าใจธรรมชาติ และทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

5. ในเอกสาร ความฝันของแผ่นดิน (คณะกรรมการศึกษาไทยในยุคลูกโลกาภิวัตน์, 2540) กล่าวถึง การปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอนสำหรับเด็กไทยให้ไม่แต่การสอนสิ่งที่ควรรู้ ควรทำ เป็น เพื่อการอุปถัมภ์ในโลกของการแข่งขัน ดังนั้นเด็กไทยควรมีคือความรู้พื้นฐานและความแตกฉานทางภาษา และคอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อสารยุคใหม่

สำหรับเอกสารค้นคว้าที่เป็นของหน่วยงานทางการศึกษาต่างประเทศต่างก็ให้ความสำคัญกับความรู้ ความสามารถพื้นฐานของคนในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ว่าต้องมีความรู้ ความสามารถพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอยู่ในแนวทางเดียวกับหน่วยงานทางการศึกษาของประเทศไทย กล่าวคือ

1. ในรัฐแมสซาชูเซตส์มีหลักของการเรียนรู้ร่วมกัน (Common Core of Learning) ของการศึกษา โดยให้ความสำคัญของการคิดและการติดต่อสื่อสาร ได้แก่ การที่นักเรียนสามารถอ่านเขียนและติดต่อสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถใช้วิชาคณิตศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถกำหนดแยกแยะและแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อนได้ การแสวงหาและประยุกต์ใช้ความรู้ ได้แก่ การแสวงหา รวบรวมและประยุกต์ใช้ความรู้ที่จำเป็นเกี่ยวกับวรรณคดีและภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี สังคมศึกษาประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ วิสัยทัศน์ : ศิลปะการแสดงและสุขภาพอนามัย (Massachusetts, 1994)

2. เป้าหมายการเรียนของรัฐเคนตักกี (Kentucky) และคุณสมบัติที่พึงประสงค์ของผู้เรียน กล่าวไว้ว่า สามารถใช้ทักษะการสื่อสารและทักษะคณิตศาสตร์ได้ในชีวิตประจำวัน และสามารถพัฒนาความสามารถในการประยุกต์หลักการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปะ

มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์วิชาชีพกับชีวิตประจำวันได้ (Kentucky, 1997)

3. ดัชนีวัดทางการศึกษาของประเทศแคนาดา (Saskatchenan CANADA, 1997) มีสาระที่พอสรุปเป็นความรู้พื้นฐานคือ ความสามารถทางด้านเทคโนโลยี ทักษะทางการสื่อสารและความสามารถในการคิดคำนวณ(ทักษะคณิตศาสตร์และการนำไปใช้)

4. คุณลักษณะของคนที่ต้องการในทศวรรษที่ 21(Essendon, 1990)ต้องเป็นคนที่สามารถประยุกต์หลักคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยีใหม่ ๆ และสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. คุณลักษณะของพลโลกใน 25 ปี ข้างหน้าควรต้องมีความสามารถในการปรับตัว การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้และใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา (นอกเหนือจากภาษาแม่)(สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2540)

โดยสรุปแล้ว ความรู้พื้นฐานที่หน่วยงานทางการศึกษาภายในประเทศและต่างประเทศกล่าวถึง สามารถจำแนกลักษณะรวมได้ 2 ประเภท คือ ความรู้ ความสามารถทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยีและความรู้ ความสามารถพื้นฐานด้านสังคมศาสตร์ โดยแต่ละประเภทมีลักษณะที่มีร่วมกันดังต่อไปนี้

1. ความรู้ ความสามารถในการใช้สื่อเทคโนโลยี
2. ความรู้ ความเข้าใจในความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ และ เทคโนโลยี และการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. ความสามารถในการเชื่อมโยง ความรู้ทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และศาสตร์อื่นไปเข้าในชีวิตประจำวัน
 1. ความรู้ ความสามารถในการใช้ภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ
 2. ความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว กลุ่ม ชุมชน และสังคมไทย ตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 3. ความรู้ ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
 4. ความรู้ ความสามารถพื้นฐานด้านการทำงานและการประกอบอาชีพ

2. การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ

2.1 ความหมายและความสำคัญของอาชีพและการศึกษาเพื่ออาชีพ

"อาชีพ" ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2493 แปลว่า "การเลี้ยงชีวิต การทำมาหากิน"

"อาชีพ" ตามพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 (วัฒนาพานิช, 2530) แปลว่า "การเลี้ยงชีวิต การทำมาหากิน กิจกรรมที่ประกอบเพื่อเลี้ยงชีพ" และมีคำที่แตกออกมาจากคำเดิม คือ อาชีวศึกษา แปลว่า การศึกษาที่มุ่งสอนทางช่างฝีมือ ภาษาอังกฤษ มีคำที่มีความหมายตรงและใกล้เคียงกับคำว่า " อาชีพ" หลายคำ ดังนี้ (เที่ยง บุรณธรรม, 2525)

Vocation แปลว่า อาชีพ ความต้องการในการประกอบอาชีพอย่างมาก หรือ ความเต็มใจในการประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่ง

Occupation แปลว่า อาชีพ การงาน การครอบครองการยึดครองงานช่วงระยะเวลาหนึ่ง

Career แปลว่า อาชีพ การดำเนินอาชีพในชีวิต การงาน ความสำเร็จของงาน

Profession แปลว่า อาชีพ วิชาชีพ บรรดาผู้มีอาชีพเดียวกัน

Work แปลว่า งาน การงาน การทำงาน การจ้างทำกิจการ สิ่งที่ทำผลิตผลจากการทำงาน งานฝีมือ

เมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมาแล้วนั้น ชนชั้นทางสังคมและชนบทธรรมดาสามัญเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดอาชีพ (Occupation) ของคนในสังคม คนรุ่นเยาว์หรือรุ่นหลังไม่สามารถเลือกอาชีพ (Occupation) ด้วยตนเองได้ เพราะเขาเหล่านั้นถูกคาดหวังให้ประกอบอาชีพที่บิดามารดาได้ดำเนินอยู่ หรืออาจต้องประกอบอาชีพที่บิดามารดาเป็นผู้เลือกให้ ส่วนสำหรับคนรุ่นหลังที่ไม่ยอมรับอาชีพตามความคิดของบิดามารดานั้น ก็จำเป็นต้องเลือกอาชีพอื่นและต้องสร้างงานด้วยตนเอง เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไปรอดได้และโดยทั่ว ๆ

บทนั้นมีการใช้คำว่า Occupation และคำว่า Career ค่อนข้างจะสับสนกันมาก ซึ่ง Super ได้ให้ความหมายของคำว่า Occupation, Vocation และ Career ไว้ดังนี้

Occupation เป็นคำที่เหมาะสมกับการทำงานเพื่อต้องการค่าใช้จ่ายสำหรับการดำรงชีวิต

Vocation เป็นคำที่เหมาะสมสำหรับอาชีพที่เลือกแล้ว และกำลังทำงานในช่วงหนึ่ง เป็นความเหมาะสมเฉพาะตัว ค่านิยม และความต้องการของผู้เลือก

Career เป็นคำที่แสดงถึงลำดับขั้นตอนของสถานะและการเข้าสู่อาชีพของบุคคล

โดยทั่วไปคำว่า Occupation ไม่อาจกำหนดได้ชัดเจนและแน่ชัดลงไปได้ ทั้งนี้เพราะคำจำกัดความที่กำหนดนั้นมักเป็นไปตามจุดประสงค์และเป้าหมายในการนำไปใช้ของแต่ละกลุ่มคนหรือแต่ละสถาบัน เช่น นักเศรษฐศาสตร์ อาจกล่าวว่า อาชีพคือ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และเป็นรากฐานที่สำคัญของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานกรมธรรม์ ให้ความหมายเพื่อใช้ในการสำรวจสำมะโนประชากร ไว้ว่า อาชีพหมายถึงชนิดของงานที่บุคคลนั้นกระทำอยู่ เป็นงานที่ทําแล้วได้รับค่าจ้าง เงินเดือน หรือสิ่งตอบแทน โดยไม่คำนึงถึงว่าจะได้รับในรูปแบบเงินสด หรือ สิ่งของ หรือ งานที่ทําโดยไม่ได้รับค่าจ้างหรือ ผลกำไรให้แก่ธุรกิจของหัวหน้าครัวเรือน หรือสมาชิกในครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์เป็นเครือญาติ หรือโดยการสมรส หรือโดยการอุปถัมภ์เลี้ยงดูในฐานะบุตรธิดา องค์การกรมการสากลแห่งสหประชาชาติ ให้ความหมายของอาชีพ ว่า อาชีพได้แก่งานที่แต่ละบุคคลกระทำโดยไม่จำกัดว่างานนั้น จะเป็นงานประเภทใด หรือจะก่อให้เกิดสถานภาพแก่ผู้ประกอบอาชีพนั้นประการใด

Arther Salz (ดำรงศ ฐานดี, 2532) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันให้ทัศนะว่า ถึงแม้จะมีผู้ให้ความหมายของคำว่าอาชีพแตกต่างกันเพียงใดก็ตาม แต่งานอาชีพทุกประเภทมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ด้านเทคนิค เป็นกิจกรรมที่ใช้กำลังกาย และ หรือ สมอง เพื่อการผลิตอย่างมีระบบ รวมทั้งมีการจัดการ (Management) รวมอยู่ด้วย
2. ด้านเศรษฐกิจ เป็นกิจกรรมที่ทําแล้วได้รับผลตอบแทนซึ่งเป็นรายได้ เพื่อใช้จ่ายในการดำรงชีวิต

3. ด้านสังคม เป็นงานที่คนงานสังคมยอมรับว่าเป็นงานสุจริตและไม
ก่อให้เกิดความเสื่อมเสียต่อชนบธรรมเนียม ศีลธรรมอันดีงาม

นักสังคมวิทยาที่ทัศนะว่า อาชีพมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมอย่าง
ใกล้ชิด เพราะอาชีพก่อให้เกิดผล คือ

1. แยกคนในสังคมเดียวกันออกเป็นส่วนใหญ่ส่วนน้อยตามสาขาอาชีพ
เช่น ผู้ประกอบธุรกิจการเกษตร ธุรกิจอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมบริการและข้าราชการ
การแบ่งเช่นนี้จะทำให้เกิดความแตกต่างกันและกันตามประเภทของงานที่ทํานและจะทําให้เกิดผล
2 ประการ คือ ประการแรกการแบ่งงานเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เกิดความหลากหลาย
ขึ้นในสังคม และประการที่สองจากความหลากหลายนี้มีส่วนในการเพิ่มรสชาติและสีสัน
ของการอยู่ร่วมกันในสังคมมากยิ่งขึ้นแทนที่คนในสังคมจะมีลักษณะและทํางานเป็นแบบเดียวกัน
ทั้งสังคม

2. อาชีพจะยังผลให้คนเกิดความรู้สึกรับเป็นอิสระ สามารถคิดและทํางาน
ตามที่ตนถนัดและเหมาะสมกับอุปนิสัยของแต่ละบุคคล

3. งานอาชีพแต่ละประเภทนั้น จะเป็นแหล่งรวมคนที่มีอยู่ต่างถิ่นและ
ต่างพื้นเพ เข้าด้วยกันเสมือนหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีลักษณะเดียวกัน มีอุดมการณ์และความสนใจไป
ในแนวเดียวกัน

4. อาชีพมีผลต่อบุคลิกภาพของแต่ละบุคคล เพราะอาชีพมีอิทธิพลต่อการ
ดำเนินชีวิตทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของบุคคลผู้นั้น

5. อาชีพมีส่วนช่วยเชื่อมโยงแต่ละบุคคลให้รวมกันเป็นสังคมขึ้นมา

6. อาชีพก่อให้เกิดความชำนาญพิเศษทางด้านเทคนิคแก่ผู้ประกอบอาชีพ
นั้น ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดเป็นรูปแบบเฉพาะในสังคม

อาชีพ (Occupation) จึงหมายถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานทุกประเภทที่มีส่วน
เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบทางด้านเทคนิค เศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น อาชีพจึงครอบคลุมไปถึง
งานที่ใคร ๆ ก็ทําได้โดยอาจจะไม่ต้องอาศัยการศึกษาฝึกหัดมาก่อน เช่น งานที่ต้องใช้แรงงาน
และรวมถึงเป็นแรงงานที่ผู้กระทําจะต้องได้รับการฝึกฝนเป็นพิเศษ หรือเป็นงานที่ใช้ทักษะและ
การฝึกหัดขั้นสูง (technical works) ตัวอย่างงานประเภททั่วไป ได้แก่ กรรมกร คนกวาด

ถนน และภารโรง งานที่ต้องฝึกหัดเป็นพิเศษ ได้แก่ แพทย์ วิศวกร และครูอาจารย์ เป็นต้น คำว่าวิชาชีพ (Profession) นั้นเป็นงานที่ใช้ทักษะและการฝึกหัดขั้นสูง กิจกรรมที่เรียกว่า วิชาชีพ จะต้องได้รับการพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพภายใต้การจัดการระบบงานตามหลักวิทยาศาสตร์วิชาชีพยังแฝงด้วยอุดมการณ์ การสะสมความรู้ อาศัยแนวคิดสร้างสรรค์และมีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่เพิ่มเติมตลอดเวลา รวมทั้งมีการถ่ายทอดความรู้และเทคนิคเหล่านั้นไปยังอนุชนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง วิชาชีพจึงมีคุณลักษณะพิเศษคือ

1. องค์ประกอบทางปัญญา (Intellectual Component) เป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยการฝึกหัดทางเทคนิคอย่างเป็นทางการจากสถาบันการศึกษาที่คนยอมรับ การฝึกหัดและการเรียนรู้ต้องใช้เวลา นานจนเท่าที่ผู้เข้ารับการฝึกหัดมีความรู้และประสิทธิภาพภายหลังจากการเข้าฝึกหัดและอบรมแล้ว ความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพนั้นจะกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไปในที่สุด

2. องค์ประกอบทางด้านทักษะ (Skill Component) เป็นกิจกรรมที่ต้องฝึกฝนด้านทักษะในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพื่อให้เกิดความรู้ความชำนาญในกิจกรรมนั้น ๆ

3. องค์ประกอบทางจรรยาบรรณ (Ethical Component) การนำเอาวิชาชีพมาใช้จะต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์บังคับ เพื่อให้ผู้ที่ประกอบในวิชาชีพนั้นเอาความรู้ที่ได้รับนั้นสร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม

ในความหมายของคำว่าอาชีพที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นคำกล่าวที่ตรงกับความหมายในภาษาอังกฤษ คำว่า occupation และ profession ซึ่งมีความแตกต่างกันที่องค์ประกอบของความหมายและระดับขั้นความชำนาญพิเศษและที่สำคัญ เน้นที่องค์ประกอบความแตกต่างขององค์ประกอบทางจรรยาบรรณ แต่ยังมีความหมายของคำว่าอาชีพ ที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถใช้แทนกันได้ คือคำว่า career กับคำว่า occupation ดังจะกล่าวถึง ดังนี้

อาชีพ (career) ตามความหมายด้านสังคมวิทยา คือความก้าวหน้าขั้นสูงตามภาระหน้าที่ที่สัมพันธ์กับการอาชีพ ตามรูปแบบของการเลื่อนขั้นทางสังคม ซึ่งจะ เป็นส่วนที่สัมพันธ์กับวิชาชีพ (profession) ในศตวรรษที่ 20 อาชีพของชนชั้นกลาง (middle class) ถูกยกย่องระดับขึ้นมาก และเริ่มเป็นกุญแจสำคัญในการลดปัญหาของความแตกต่างทางด้านชนชั้นและเพศ (class and gender) อาทิ จากประสบการณ์การทำงานที่ประสบความสำเร็จและมีความ

ก้าวหน้าจนได้เป็นผู้ใหญ่ในระดับสูงมักจะพบได้มากจากชนชั้นกลางที่เป็นชายที่อยู่ในวัยทำงานก็ตาม แต่ก็สามารถพบได้ในผู้หญิงที่อยู่ในวัยทำงานเช่นเดียวกัน สำหรับประเทศไทยนั้น สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมยังถูกจัดอยู่ในระดับที่อาจเรียกว่าคือพัฒนา (Under Development) หรือเรียกให้น่าฟังได้ว่าประเทศกำลังพัฒนา (developing country) ประชากรส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 90 ประกอบอาชีพเกี่ยวกับงานที่ไร้ฝีมือซึ่งหมายถึงชาวไร่ชาวนา และกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนผู้ที่ประกอบวิชาชีพนั้น มีจำนวนเพียงเล็กน้อยหรือไม่เกินร้อยละ 10 ของแรงงานทั้งหมดของประเทศ ด้วยสาเหตุนี้จึงเป็นที่น่าสนใจและน่าศึกษาเกี่ยวกับอาชีพที่ครอบคลุมเนื้อหาอาชีพทุกประเภทซึ่งหมายถึงอาชีพทั่วไปและวิชาชีพ เพื่อที่จะได้เรียนรู้ถึงลักษณะโครงสร้าง รูปแบบและปัญหา ตลอดจนการพัฒนากิจกรรมทางอาชีพให้เหมาะสมกับการพัฒนาประเทศ (ดำรงศรี ฐานดี, 2532)

การศึกษาเพื่ออาชีพ (Career Education) หมายถึงการศึกษาเพื่ออาชีพในระดับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงมัธยมศึกษา การศึกษาเพื่ออาชีพประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

1. เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาของนักเรียนระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษา
2. เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาความสามารถด้านทักษะที่จำเป็นสำหรับช่วยเหลือตนเองให้เลี้ยงชีพได้ (Boone, James L., 1972 อ้างถึงใน สวัสดิ์ อุคมภรณ์, 2535)

ดังนั้น การศึกษาเพื่ออาชีพจึงเปรียบเสมือนเป้าหมายรวม (Goal) ของการจัดการศึกษา โดยมีเรื่องการเดินทางชีวิต หรือเรื่องการทำงาน และการเตรียมตัวเพื่ออาชีพเป็นองค์ประกอบสำคัญ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเพื่ออาชีพจึงเกี่ยวข้องกับทุกสาขาวิชาหรือทุกอาชีพ การนำแนวคิดเรื่องการศึกษาเพื่ออาชีพมาปฏิบัติในการสอนนั้นแบ่งได้เป็น 4 ขั้นตอน ตามระดับการศึกษา ดังนี้

1. ในระดับชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาตอนต้นควรจัดทำให้ผู้เรียนรับรู้เรื่องอาชีพ หรือ การทราวมหาทิน (Career Awareness) หรือเข้าใจคุณค่าของการทำงาน
2. ในระดับประถมศึกษาตอนปลาย ควรจัดทำให้ผู้เรียนได้รู้จักกับอาชีพ หรือได้รับประสบการณ์อาชีพต่าง ๆ หรือได้มีโอกาสมปฏิบัติงานเล็ก ๆ น้อย ๆ เกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ ที่โรงเรียน จึงสามารถเปิดสอนได้ เพื่อให้เข้าใจลักษณะและหรือขั้นตอนของอาชีพนั้น ๆ

(Career Orientation)

3. ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ควรจัดให้ผู้เรียนได้สำรวจความถนัด ความสนใจ และความสามารถของผู้เรียนเกี่ยวกับอาชีพต่าง ๆ (Career Exploration) ดังนั้นในระดับนี้ผู้เรียนจึงควรได้ศึกษาโครงสร้างขั้นตอนของงานอาชีพ และได้ปฏิบัติควบคู่กันไปกับความรู้ที่สัมพันธ์กันกับอาชีพต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และตัดสินใจหรือพอมิแนวทางที่จะตัดสินใจเลือกอาชีพที่สอดคล้องกับความชอบ ความสนใจและความถนัดของตน

4. ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรจัดให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะและหาที่มีความรู้ความสามารถขั้นต้นของอาชีพนั้น ๆ (Job entry level) ซึ่งเรียกว่าขั้นพัฒนาฝีมือทางอาชีพ (Career Development or Career Specialization) ซึ่งรวมถึงการทดลอง การปฏิบัติ การนำหลักการที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา มีความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ และมีความมั่นใจในตนเองอย่างพอเพียง

Kenneth B. Hoyt (Mortensen, 1976) ได้แบ่งการศึกษาเพื่ออาชีพ (Career Education) ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การตระหนักรู้ (awareness) สำหรับผู้เรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 ขั้นการสำรวจและการตัดสินใจของบุคคล (exploration and personnel decision making) สำหรับผู้เรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและขั้นการเตรียมตัวเพื่อทำงาน (Implementing for work) สำหรับผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย James L. Boone และ Herbert Siegel (อ้างถึงใน สวัสดิ์อุดมโรจน์, 2535) ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่ออาชีพว่าเปรียบเสมือนเป้าหมายรวม (Goal) ของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรสำหรับนักเรียนทุกคน โดยมีการดำเนินชีวิตหรือการทำงานและการเตรียมตัวเพื่ออาชีพเป็นองค์ประกอบสำคัญ ด้วยเหตุนี้การศึกษาเพื่ออาชีพจึงเกี่ยวข้องกับทุกสาขาวิชาหรือทุกอาชีพ ส่วนในเรื่องกระบวนการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพตามแนวคิดนี้ได้เสนอรูปแบบการจัดการศึกษาไว้ 4 รูปแบบ คือ School-Based Comprehensive Career Education Model เน้นการจัดการเรียนการสอนมีพื้นฐานที่โรงเรียนตามโปรแกรมพัฒนาการทางอาชีพ (Career Development Program) รูปแบบที่สองคือ Employer-Based Career Education Model เป็นรูปแบบที่เข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษา เพื่อให้เป็นผู้ช่วยที่เรียนรู้ถึงแนวคิดและชุมชนเน้นการเรียนรู้ภายนอกโรงเรียนร่วมกับสถานประกอบการในพื้นที่ โดยพัฒนาตนเองตามโปรแกรมการพัฒนาทางอาชีพและส่งเสริมความถนัด ความสามารถเฉพาะ

รูปแบบที่สามคือ Home-Based Career Education เป็นรูปแบบที่นำใ้มุ่งเน้นการสอนเรื่องทักษะและทัศนคติโดยตรง แต่เป็นรูปแบบที่เน้นการแจ้งสาระเรื่องงานอาชีพและฝึกอบรมโอกาสทางอาชีพในชุมชน ใ้ข้อมูลข่าวสารทางการสื่อสารเป็นรายบุคคลผ่านทางครอบครัว และรูปแบบสุดท้าย Rural-Residential Career Education เน้นเกี่ยวกับปัญหาของการว่างงานในชนบทซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานาน เป็นความพยายามเพื่อช่วยแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของชนบทโดยการแนะแนวทางอาชีพ ฝึกอบรมทางอาชีพ พัฒนาทักษะฝีมือให้กับแรงงานในชนบท (Sidney P. Marland, 1974) ซึ่งรูปแบบการศึกษาเพื่ออาชีพทั้ง 4 รูปแบบนี้ สามารถนำมาจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทได้ทั้งการศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของบุคคล

2.2 ความเป็นมาของการศึกษาเพื่ออาชีพ

2.2.1 การศึกษาเพื่ออาชีพในต่างประเทศ

การศึกษาเพื่ออาชีพเริ่มมีความเคลื่อนไหวอย่างเป็นทางการในประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อประมาณ ปี 1971 (Kenneth B. Hoyt and Sidney C. High, 1969) โดยมีเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่ออาชีพเล่มแรกในปี 1972 เป็นเอกสารรายงานความเห็นและการยอมรับความหมายของคำว่า "การศึกษาเพื่ออาชีพ (Career Education)" ร่วมกัน ในปี 1974 มีการขยายการศึกษาเพื่ออาชีพบรรจุไว้ในหลักสูตรในระดับชุมชนกว่า 50 แห่งในแต่ละรัฐ นักการศึกษาได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่ออาชีพเป็นพิเศษ ในช่วงปีการศึกษา 1974-1975 เป็นช่วงที่การศึกษาเพื่ออาชีพขยายไปในโรงเรียนของรัฐในระดับอาเภอกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนโรงเรียนในชาติ ในปี 1980 เป้าหมายของการศึกษาเพื่ออาชีพถูกกำหนดเป็น 3 ประการ คือ ใ้จัดการศึกษาเพื่ออาชีพไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอน ในการจัดการศึกษาของชุมชน สอนงานอาชีพควบคู่กับการใ้การศึกษาตามปกติ และใ้เป็นการเตรียมบุคคลใ้มีความสามารถในการทำงาน การศึกษาเพื่ออาชีพมีความสำคัญ เพราะทำให้การศึกษา มีคุณภาพและมีคุณค่าต่อการประกอบอาชีพ เมื่อมีการปฏิรูปการศึกษานอีก 3 ปีต่อมาการศึกษาเพื่ออาชีพใ้ได้รับความสนใจมากและหลังจากนั้นจนเวลาผ่านไปใ้ถึง 10 ปี การศึกษาเพื่อ

อาชีพที่ยังคงอยู่ในสภาวะที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน โดยได้รับการยอมรับจากองค์กรทางการศึกษาของชาติ คณะกรรมการเกี่ยวกับการศึกษาระดับประเมิณผลการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพ และได้ผลจนเป็นที่ยอมรับ จึงทำให้เกิดการลงนามร่วมกันของคณะกรรมการการศึกษาของรัฐ 32 รัฐ ทั้งนี้ได้มีการสำรวจทัศนคติของนักเรียน ผู้ปกครอง นักการศึกษา นักธุรกิจ ที่มีต่อการศึกษาเพื่ออาชีพ ซึ่งผลที่ได้รับเป็นทางบวกต่อการศึกษาเพื่ออาชีพ ดังนั้นในทศวรรษที่ 1970 จึงเป็นช่วงทศวรรษของการศึกษาเพื่ออาชีพอย่างแท้จริง

การศึกษาเพื่ออาชีพกับการศึกษาของชุมชนได้ถูกดำเนินการอย่างเป็นระบบในช่วงปีการศึกษา 1974-1975 มีการนำการศึกษาเพื่ออาชีพลงปฏิบัติในชุมชน พบว่า กิจกรรมของผู้เรียนมีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำงานของตนเองและส่วนรวม ในปี ค.ศ. 1980 สถาบันการวิจัยของอเมริกา (The America Institution for Research) ได้ทำการศึกษาเรื่องการดำเนินการศึกษาเพื่ออาชีพ พบว่า 9 รัฐได้รับงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาจากภาคธุรกิจ แรงงาน อุตสาหกรรม ภาคราชการ และกลุ่มเอกชนในชุมชนและองค์กรเหล่านี้ได้มีการศึกษาและตกลงร่วมกันเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาเพื่ออาชีพ การเตรียมการด้านสถานประกอบการซึ่งเป็นแหล่งปฏิบัติการ ได้มีการดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและชุมชนตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (Hoyt, 1979) ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาเพื่ออาชีพคือเป็นการเสริมทักษะที่ไว้วางใจแก่ผู้เรียน กล่าวคือเมื่อได้จัดการศึกษาอาชีพให้กับผู้เรียนแล้ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการจัดการการศึกษาตลอดจนระบบการประเมินผล มีการติดตามผลการดำเนินงาน วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา การประเมินผลทางการศึกษา และมีการจําแนกความแตกต่างของปัจจัยสำคัญในการจัดการศึกษา เช่น ระยะเวลา สถานที่ และยังเพิ่มทักษะพื้นฐานทางวิชาการ กล่าวคือ พื้นฐานทางวิชาการที่จำเป็นสำหรับการศึกษาเพื่ออาชีพที่มีความสัมพันธ์กันกับความสามารถในการสื่อสาร คือการอ่าน การพูด การเขียน และการคิดคำนวณ นักเรียนจะได้รับการจัดประสบการณ์ด้านต่าง ๆ เหล่านี้จากครูผู้สอนเป็นอย่างดี ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพจึงมิได้เป็นสาเหตุที่ทำให้พื้นฐานทางวิชาการต่าง ๆ น้อยลง แต่ตรงกันข้าม การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพกลับมีประโยชน์โดยตรงกับผู้เรียนในด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. ทักษะในการฝึกหัดการทำงาน เป็นการฝึกทักษะนิสัยการทำงานที่ดี

กับผู้เรียน

2. ทักษะในการพัฒนาคุณค่าของการทำงาน นักเรียนเห็นคุณค่าของการทำงาน ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีทัศนคติทางบวกกับการศึกษาเพื่ออาชีพทุกคน
 3. ทักษะในการทำความเข้าใจกับโครงการของตนเอง โดยการศึกษา และมีประสบการณ์ตรงในการลงมือปฏิบัติงาน ท้าทายให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง
 4. ทักษะในการประเมินตนเอง เข้าใจตนเอง และเข้าใจงาน ท้าทายทัศนคติที่ดีกับงานที่ตนสนใจ
 5. ทักษะในการเข้าใจโอกาสของการทำงาน นักเรียนมีการศึกษาความเป็นไปได้ และมองเห็นช่องทางในการทำงาน
 6. ทักษะการตัดสินใจเลือกงานอาชีพ เพราะนักเรียนได้มีการฝึกอย่างเป็นระบบตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ท้าทายนักเรียนสามารถตัดสินใจในการเลือกงานอาชีพของตนเองได้
 7. ทักษะในการประสาน เชื่อมโยงความรู้ในงาน นักเรียนสามารถเลือกหางานที่เหมาะสมกับตน บูรณาการความรู้ของตนให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน รู้จักโอกาสในการทำงาน มีความก้าวหน้าในการทำงานมากขึ้น
 8. ทักษะในการใช้เวลาว่างให้หมดไปกับการผลิตงาน สร้างสรรค์งาน การเข้าเป็นอาสาสมัครในหน่วยงาน ช่วยเหลืองานในครอบครัว
 9. ทักษะในการเอาชนะอุปสรรค ท้าทายผู้เรียนมีอิสระในการเลือกอาชีพของตนเอง สามารถหาข้อมูลมาเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจของตนและตัดสินใจที่จะทำงานใด ๆ โดยมีความรู้เรื่องงานนั้น ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งท้าทายลดความเป็นอคติในใจเกี่ยวกับงานใด และไม่ท้อให้เกิดความไม่ชอบในงานอันเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงาน
 10. ทักษะในความเป็นผู้มีคุณธรรมในการทำงาน การตัดสินใจในการทำงาน โดยบนพื้นฐานของข้อมูลความเป็นจริง ช่วยให้การตัดสินใจเป็นไปด้วยความยุติธรรม ซึ่งท้าทายนำภาคภูมิใจและพอใจในการทำงาน
- ปัญหาที่สำคัญของการศึกษาเพื่ออาชีพที่พบ คือ การศึกษาเพื่ออาชีพเป็นการศึกษาที่ใช้ระยะเวลายาวนาน สำหรับการที่จะได้เห็นผลสำเร็จของการศึกษา การศึกษาเพื่ออาชีพ

จะสามารถดำรงอยู่ได้นั้นจำเป็นต้องสร้างประสิทธิภาพให้กับตนเอง ผลผลิตจากระบบการศึกษาจะเป็นตัวที่แสดงให้เห็นถึงความน่าเชื่อถือในศักยภาพของการจัดการศึกษา เพื่ออาชีพงบประมาณการจัดการศึกษา เพื่ออาชีพยังต้องอาศัยแรงผลักดันจากระบบการบริหารทางการเมืองจึงนับเป็นความจำเป็นที่จะต้องแสดงให้เห็นว่าผลผลิตด้านการศึกษาของการศึกษา เพื่ออาชีพเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมในทุกวงการ การประเมินประสิทธิภาพของการศึกษา เพื่ออาชีพจึงต้องการนักประเมินที่มีความชำนาญเฉพาะทางในแต่ละอาชีพ ต้องเป็นนักประเมินที่มีความเข้าใจความมุ่งหมายและเป้าหมายของการศึกษา เพื่ออาชีพคือพอ ซึ่งก่อนที่จะประเมินผลนั้นควรจะได้ให้เวลาในการจัดการศึกษา เพื่ออาชีพอย่างน้อยที่สุดไม่ต่ำกว่า 1 ปี

2.2.2 การศึกษาเพื่ออาชีพในประเทศไทย

กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2533) ได้ให้ความหมายของ อาชีพว่า หมายถึงงานหรือกิจการใด ๆ ที่บุคคลได้ดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินเงินทอง หรือผลตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้ยังชีพได้โดยที่งานหรือกิจกรรมดังกล่าวนั้น ต้องไม่ผิดกฎหมายและขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีงามของสังคม การศึกษาเพื่ออาชีพจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาไทยทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติและได้ถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรทุกระดับการศึกษา เพราะการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพเป็นกระบวนการในการทำให้การศึกษาและการฝึกอบรมในด้านอาชีพที่เหมาะสมแก่บุคคล โดยต้องอาศัยความร่วมมือทั้งโรงเรียนและชุมชน เพื่อทำให้บุคคลเห็นคุณค่าของงานและนำไปสู่โลกของงานอาชีพที่เป็นจริง

การศึกษาเพื่ออาชีพที่ได้จัดขึ้นอย่างเป็นทางการในระบบโรงเรียนของการศึกษาไทยนั้น มีปรากฏอยู่ในโครงการการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 ซึ่งเรียกชื่อว่าการศึกษาพิเศษ เป็นการศึกษาวិชาเฉพาะหรือวิชาชีพต่าง ๆ ในโครงการการศึกษามัธยมที่ 2 พ.ศ. 2445 เรียกว่าวิสามัญศึกษา ซึ่งจัดเป็นสองสายขนานกันไปกับการศึกษาสายสามัญ ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา สายวิสามัญศึกษาที่เรียนต่อจากรั้วประถมศึกษาชั้นนั้นเพื่อเรียนวิชาชีพบางอย่าง ต่อมาในปี พ.ศ. 2456 ได้มีการประกาศใช้โครงการศึกษามัธยมใหม่ แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเภท คือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา วิชาชีพเรียนในชั้นประถมศึกษา

ปีที่ 4- 5 ในปี พ.ศ. 2464 ซึ่งเป็นปีที่ประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษาภาคบังคับ ได้มีการจัดการศึกษาสายสามัญเป็น 3 ชั้นเรียน และสายวิสามัญอีก 2 ชั้น หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ได้มีการแบ่งการประถมศึกษาออกเป็น 6 ชั้น ซึ่งประกอบด้วยสายสามัญศึกษา 4 ชั้นเรียน และสายวิสามัญศึกษาอีก 2 ชั้นเรียน สายวิสามัญศึกษาจัดให้เป็น การเรียนวิชาชีพ โดยแบ่งเป็นชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นยอด เมื่อสำเร็จการศึกษาสายวิสามัญ ศึกษาแล้วสามารถออกไปประกอบอาชีพได้ ในแผนของการจัดการศึกษามันนี้จัดให้มีองค์ 3 ของการศึกษา คือ จริยศึกษา พุทธิศึกษา และพลศึกษา และได้เพิ่ม หัตถศึกษาไว้ในแผน การศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้จัดการศึกษาให้เป็นระดับประถม ศึกษา 4 ปี เป็นการศึกษาภาคบังคับ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับอุดมศึกษา โดยระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้นได้แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ สายสามัญ ศึกษา วิสามัญศึกษา และอาชีวศึกษา นอกจากนี้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 ยัง ได้กำหนดให้มีการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ในแผนด้วย ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปีแรกของการจัดการศึกษา นอกกระบบโรงเรียน

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ได้แบ่งการศึกษาระดับมัธยมศึกษาออกเป็น 2 สาย ได้แก่ สายสามัญศึกษา 3 ชั้น และสายอาชีพ 1-3 ชั้น และในระบบการศึกษาเน้น การจัดการศึกษาให้มียกต์ 4 ของการศึกษา คือ จริยศึกษา พลศึกษา พุทธิศึกษาและหัตถศึกษา ให้สอดคล้องกันกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยในส่วนของหัตถศึกษานั้นถือได้ว่าเป็น ส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการฝึกทักษะทางอาชีพ

แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 กำหนดให้หลักสูตรประถมศึกษาประกอบด้วย มวลประสบการณ์ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มทักษะ กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริม ลักษณะนิสัยและกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพและให้เพิ่มกลุ่มที่ 5 คือ กลุ่มประสบการณ์พิเศษ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นแบ่งกลุ่มวิชาออกเป็นวิชาที่อยู่ ในกลุ่มบังคับแกน กลุ่มวิชาที่อยู่ในบังคับเลือกและกลุ่มวิชาที่อยู่ในกลุ่มวิชาเลือกเสรี โดยได้ มีการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในปี 2533 ใน แผนการศึกษาฉบับพ.ศ. 2535 ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่ออาชีพ โดยให้การศึกษาในวัยเด็ก และเยาวชนเป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีคุณธรรม มีความรู้และสามารถ

านการประกอบอาชีพ(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2535)หลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้กำหนดโครงสร้าง วิชาที่มีกลุ่มภาระงานและพื้นฐานอาชีพ เป็นกลุ่มหนึ่งงานระดับประถมศึกษาและกำหนดกลุ่มภาระงานและ อาชีพไว้ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น(กรมวิชาการ, 2533)

กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา ดำเนินงานการศึกษาเพื่ออาชีพผ่านทางสำนักงานคณะกรรมการการประถม ศึกษาแห่งชาติ จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาตอนต้นตามโครงการขยาย โอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งระดับประถมศึกษามีจุดเน้นตามที่ปรากฏในจุดมุ่งหมายของ หลักสูตร และ แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 คือให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะ พื้นฐานในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงานและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ กรมสามัญศึกษา จัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา เพื่อส่งเสริมอาชีพอิสระเพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียน ให้ นักเรียนมีความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ระหว่างเรียนส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาอาชีพใน โรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

2.3 นโยบายการศึกษาเพื่ออาชีพ

นโยบายการศึกษาเพื่ออาชีพร่วมประเทศถูกกำหนดให้เป็นนโยบายในการจัดการ ศึกษาตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา โดยสามารถพบได้ในแผนการศึกษาของชาติ หลักสูตร จัดการศึกษา แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติและแผนพัฒนาการศึกษา การศาสนาและการ วัฒนธรรม ดังจะได้สรุปพอสังเขป ต่อไปนี้

2.3.1 แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2535) ได้แบ่งระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้เป็นระบบการศึกษา ที่ให้บุคคลได้ศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านปัญญา จิตใจ ร่างกายและสังคมอย่างสมดุลและสามารถสร้างเสริมความเจริญก้าวหน้าให้ประเทศ ได้ กล่าวคือ

1. การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งวางรากฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถขั้นพื้นฐานและสามารถคงทนในการอ่านออก เขียนและคำนวณได้

2. การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษาระดับมัธยมศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย สำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่กล่าวเน้นในแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ด้วย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถและทักษะต่อจากระดับประถมศึกษาเป็นการทำให้ผู้เรียนได้ค้นพบความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพตลอดจนมีความสามารถในการประกอบการทำงานและอาชีพตามควรแก่วัยได้

2.3.2 แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ได้กำหนดการศึกษาเพื่ออาชีพแทรกไว้ในเป้าหมายการศึกษาของแผนงานหลักที่ 1 ที่กล่าวถึงการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน โดยมีเป้าหมายการยกระดับความรู้พื้นฐานของกำลังแรงงานให้ถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้กำลังแรงงานได้รับการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะฝีมือ มีทักษะพื้นฐานเพื่อทำให้มีความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่งานได้อย่างดียิ่งขึ้น โดยมีการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชนและสถานประกอบการในการให้การสนับสนุนการศึกษาและฝึกอบรมและยังมีการกำหนดเป้าหมายการประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งในพื้นที่และระหว่างพื้นที่ โดยรัฐได้กำหนดแนวทาง/มาตรการการจัดการศึกษาดำเนินการจัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นแบบให้เปล่า โดยความร่วมมือกันจากทุกส่วนของสังคม เพื่อให้การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของปวงชน

2.3.3. แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 8

(พ.ศ.2540-2544)

แผนพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระยะที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)

กำหนดนโยบายด้านการศึกษาไว้ 6 ข้อโดยยึดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นนโยบายข้อที่ 1 ว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของคนไทย นโยบายข้อที่ 3 การปฏิรูปกระบวนการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน โดยกำหนดเป้าหมายด้วยการใช้หลักสูตรท้องถิ่น วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพที่กำหนดโดยสถานศึกษาและชุมชนอย่างจริงจังและกว้างขวาง กำหนดมาตรการให้สถานศึกษาทุกระดับทุกประเภทจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพเพื่อให้ผู้เรียนสามารถทำงานเป็น มีทักษะในการประกอบอาชีพ มีความสามารถในการจัดการ มีความสามารถในการทำงานเป็นหมู่คณะ และในนโยบายข้อที่ 5 การเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยกำหนดแทรกอยู่ในมาตรการการจัดการศึกษาให้มีการพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาทั้งในระบบ นอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีความหลากหลาย ส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดความรู้ไปสู่ชุมชนและกระบวนการเรียนการสอนโดยสนับสนุนให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชนร่วมจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

2.4 หลักสูตรของการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียน

2.4.1 หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุงพ.ศ. 2533)

จุดมุ่งหมายการศึกษาระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองที่ตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต ทนต่อการเปลี่ยนแปลง มีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งร่างกายและจิตใจ ทำงานเป็น และครองชีวิตอย่างสงบสุข ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะด้านอาชีพ คือมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงานและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มวลพระสมภารที่จัดให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มี 5 กลุ่ม โดยการศึกษาเพื่ออาชีพได้บรรจุไว้ในกลุ่มที่ 4 กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ

ว่าด้วยประสบการณ์ทั่วไปในการทำงาน และความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ประสบความสำเร็จตามจุดหมายของการศึกษาเพื่ออาชีพที่บรรจุนักเรียนมวลประสบการณ์กลุ่มที่ 4 ช่างต้นจึงได้กำหนดแนวความเป็นการไว้ โดยจัดการเรียนการสอนไว้ยึดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนที่เกี่ยวกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้ความสำคัญกับความสนใจ และสภาพชีวิตจริงของผู้เรียน และให้โอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองตามความสามารถจัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงหรือบูรณาการทั้งภายในกลุ่มประสบการณ์ และระหว่างกลุ่มประสบการณ์ให้มากที่สุด จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์และกระบวนการกลุ่ม จัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด และเน้นให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ (กรมวิชาการ, 2533)

การเรียนการสอนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพมีจุดประสงค์มุ่งให้ผู้เรียนมีนิสัยรักงาน เห็นประโยชน์ของการทำงาน ทำงานเป็น ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ อันจะนำไปสู่การดำรงชีวิตที่ดี พึ่งตนเองได้ และเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ จึงต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และประสบการณ์เบื้องต้นเกี่ยวกับการทำงานในชีวิตประจำวัน และงานที่เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ มีทักษะในการใช้มือ เครื่องมือ และทักษะในกระบวนการทำงาน ทำงานอย่างมีแผน สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ช่วยเหลือครอบครัวและผู้อื่นได้ตามควรแก่วัย มีนิสัยที่ดีในการทำงานและรู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการปรับปรุงผลงานและกระบวนการทำงานให้ดีขึ้นอยู่เสมอ แนวการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ จัดเนื้อหาเป็น 3 งาน คือ งานบ้าน งานเกษตร และงานเลือก ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 วิชาเรียนงานบ้านและงานเกษตรเป็นงานบังคับ และเลือกงานประดิษฐ์และงานช่างหรืองานอื่น งานใดงานหนึ่งทั้ง 2 งาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 วิชาเรียนงานบ้านและงานเกษตรเป็นงานบังคับ และเลือกงานที่เตรียมไปสู่อาชีพ เป็นงานบังคับเลือก หรือเลือกทั้งงานที่เตรียมไปสู่อาชีพและงานประดิษฐ์และงานช่างด้วยก็ได้ อัตราเวลาเรียน งานบังคับและงานเลือกในแต่ละระดับชั้น กำหนดไว้ประมาณ 2:1 ของเวลาเรียนกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพตลอดมีการศึกษา การ

แบ่งเวลาเรียนในงานบังคับและงานเลือกถือหลักทุกวิชาหรือแขนงงานมีความสำคัญเท่ากัน

2.4.2 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่ออาชีพคือ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนค้นพบความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง เป็นการศึกษาที่กว้างขวาง เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาชีพหรือการศึกษาต่อ เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะมีความรู้เพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยงานการปรับปรุงงาน ตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัยชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม งานการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะด้านการศึกษาเพื่ออาชีพคือ สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับข้อจำกัดต่าง ๆ มีทัศนคติที่ดีต่อสัมมาชีพทุกชนิด มีนิสัยรักงานทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของตนเอง มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพ มีความสามารถในการจัดการ และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชน ภูมิปัญญา การปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ประสบผลสำเร็จตามจุดหมายข้างต้น จึงได้กำหนดแนวดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาเพื่ออาชีพไว้คือ จัดให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย เพื่อสำรวจความถนัด และความสนใจ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทางด้านวิชาการอย่างเต็มความสามารถ และได้มีโอกาสหาความรู้ และทักษะจากแหล่งวิทยาการ สถานประกอบการ และสถานประกอบอาชีพอิสระ งานการจัดการเรียนการสอน ทำซ้ำวิธีผสมผสานการนำความรู้กับการปฏิบัติจริง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล และกระบวนการกลุ่ม ให้ความสำคัญกับรายละเอียคเนื้อหาของรายวิชาที่สอดคล้องกับ

สภาพและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริมให้ท้องถิ่นจัดการรายวิชาที่สนองความต้องการของท้องถิ่น และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความคิดในการสร้างสรรค์งาน ต้องปลูกฝังค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่ไปด้วย

การศึกษาในกลุ่มวิชาการงานและอาชีพ กำหนดจุดประสงค์วิชาการทำงานไว้หลายประการคือ เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานที่จำเป็นเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องตามกระบวนการทำงาน ปรับปรุงและพัฒนาคุณภาพการทำงาน วิเคราะห์และวางแผนการทำงานในชีวิตประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีคุณธรรมในการทำงานและสามารถพึ่งตนเองได้ค้นพบความสามารถ ความถนัด และความสนใจของตนเอง สำหรับจุดประสงค์วิชาอาชีพคือ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักของวิชาอาชีพ พร้อมทั้งนำไปปรับปรุงการดำรงชีวิต มีความสามารถและทักษะในอาชีพเพียงพอที่จะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพตามควรแก่วัย มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพและมีคุณธรรมในการประกอบอาชีพ มีความสามารถในด้านการจัดการ การตลาดและการร่วมมือในการประกอบกิจการหรือธุรกิจ

2.5 ผลการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพของกระทรวงศึกษาธิการ

2.5.1 การศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ผลการดำเนินงานการศึกษาเพื่ออาชีพในความรับผิดชอบของหน่วยงานทางการศึกษาดังกล่าวข้างต้นได้รับการประเมินผลจากบุคคลและหน่วยงานหลายฝ่าย ทั้งจากหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดหลักสูตร คือกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และจากการศึกษาตามหลักสูตรของ นิสิต นักศึกษาจากสถาบันการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา และผู้สนใจทั่วไป พบว่า ในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษาในการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ ประการแรกคือครูขาดความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ด้านการงานและพื้นฐานอาชีพ ประการที่สอง คือ สถานศึกษาขาดวัสดุอุปกรณ์การสอนอันเป็นสาเหตุสำคัญ

าให้ขาดความพร้อมในการสอนของครู ประการที่สามคือการขาดประสิทธิภาพของการประเมินผล การเรียนของนักเรียนในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ โดยเฉพาะการประเมินผลการปฏิบัติของ นักเรียน (กรมวิชาการ, 2523: 1 พฤษภาคม, 2534) (นิรมล ชรรษาอานวยสุข, 2530) อ้างถึง งาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2532) ปัญหาการเรียนการสอนงานอาชีพดังกล่าว จึงเป็นสาเหตุให้โรงเรียนชนบทไม่สามารถจัดการศึกษาเรื่องอาชีพให้กับนักเรียนจนสามารถ ประกอบอาชีพอยู่ในสังคมชนบทแทนการเข้าไปหางานทำในสังคมเมือง การศึกษาในโรงเรียน ไม่สามารถชี้ให้เห็นได้ว่า คนที่ได้รับการศึกษาระดับหนึ่งแล้วมีคำตอบว่าชีวิตที่ได้รับการศึกษานั้นดีจึ้น (วิบูลย์ เข็มเฉลิม, 2530) สำหรับระดับมัธยมศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการ เรียนการสอนวิชาอาชีพในระดับนี้มีหลายประการ เริ่มตั้งแต่ปัญหาด้านการบริหารและการจัดการ เพื่อจะให้การเรียนการสอนวิชาการงานและอาชีพเป็นจริงเป็นจังและมีประสิทธิภาพ เนื่องจาก ครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นด้านวิชาการและทักษะทางด้านสติปัญญา เป็นสำคัญ จึงขาดการฝึกฝนนักเรียนทางด้านทักษะทางการทำงาน และทักษะในด้านการจัดการ ซึ่งงาน วิชาการที่เน้นนั้น สามารถจะเน้นการฝึกทักษะทางการทำงานควบคู่กันไปได้ ยิ่งไปกว่านั้น ในการสอนวิชาการงานและอาชีพนั้น ครูส่วนใหญ่จะสอนตามเนื้อหาที่ตนมีความถนัดและที่ตนได้ เรียนมาจึงไม่เป็นการตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและสังคม ถึงแม้ว่าจะได้มีการจัดทำ รายวิชาอาชีพท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษาตามหลักการพัฒนาหลักสูตร แต่จากการศึกษา ของกองวิจัยการศึกษา (กรมวิชาการ, 2535) พบว่า มีเพียง 61 โรงเรียนใน 1,561 โรงเรียน (ร้อยละ 3.90) ที่มีการจัดทำรายวิชาอาชีพท้องถิ่น และในการจัดทำประสบกับ ปัญหาด้านความพร้อมของบุคลากร สถานที่ และวัสดุอุปกรณ์ โรงเรียนไม่มีแนวทางและวิธีการ จัดทำ ครูผู้สอนมีภาระงานสอนมากไม่มีเวลา ชุมชนไม่มีสถานประกอบการและผู้เชี่ยวชาญ ในการร่วมมือ ทำให้การจัดทำรายวิชาอาชีพท้องถิ่นยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เป็น สาเหตุหนึ่งที่ทำให้ การจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นยังไม่ดึงดูด ให้นักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เข้าเรียนต่อตามความต้องการของรัฐ (ลักขณา ลาตรง, 2532: วิทยุ วิจารณ์, 2532: กรมวิชาการ, 2533 : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แห่งชาติ, 2533: กรมวิชาการ, 2523)

2.5.2 การศึกษาเพื่ออาชีพนอกระบบโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

ในด้านจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพให้ผู้จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 แล้วมาได้เรียนต่อในโรงเรียนมัธยมศึกษา มีหลายหน่วยงานกำลังดำเนินการอยู่เช่นกัน คือ สถาบันการศึกษาของกรมอาชีวศึกษา เป็นหน่วยงานที่มีการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพอย่างกว้างขวางสำหรับผู้จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น แต่สำหรับผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษานั้น จัดเป็นหลักสูตรระยะสั้น เช่น หลักสูตรที่เปิดสอนในโรงเรียนสารพัดช่างและศูนย์ฝึกวิชาชีพ หลักสูตรฝึกอบรมวิชาชีพเกษตรกรรมระยะสั้นที่เปิดสอนในวิทยาลัยเกษตรกรรมโดยการฝึกอบรมอาชีพเกษตรกรรมเคลื่อนที่และหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพพิเศษ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นตามโครงการอาชีวศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนในชนบท (อศ.กช.) เป็นการยกระดับการศึกษาของเกษตรกรโดยเฉพาะ ในด้านปัญหาและอุปสรรคนั้น สถาบันการศึกษาของกรมอาชีวศึกษา ยังมีปัญหาเรื่องการบริหาร และการจัดการ ด้านการพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสม ตลอดจนด้านการเรียนการสอนที่ยังมีประสิทธิภาพไม่สูงพอเพราะขาดวัสดุอุปกรณ์และคุณภาพของครูผู้สอนในบางวิชา กรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งมีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ก็เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ โดยหลักสูตรมี 3 ประเภทวิชา คือ วิชาช่างอุตสาหกรรม คหกรรมและพาณิชยกรรม นอกจากนั้นก็ยังได้มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มสนใจต่าง ๆ รวมทั้งจัดการเรียนการสอนทั้งประเภทประจำที่และประเภทเคลื่อนที่ กระจายอยู่ทั่วไปทั้งในเมืองและชนบท ปัญหาและอุปสรรคมีทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตร เช่น ขาดการพัฒนาด้านการจัดการ ความซ้ำซ้อนในการจัดการศึกษา ขาดครูและวิทยากร

2.6 แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในอนาคต

แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในอนาคตที่ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้าจากเอกสารแนวความคิดของบุคคลสำคัญที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล แนวคิดที่น่าสนใจและเป็นแนวคิดที่ผู้วิจัยประสงค์จะประมวลมา เป็นกรอบแนวคิดในการทำการวิจัยครั้งนี้ คือ แนวคิดของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2536) ที่กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรที่ควรจะต้องครอบคลุมเนื้อหาที่จำเป็นต้องรู้มากกว่าการใส่เนื้อหาวิชาที่มากเกินไป สิ่งที่น่าสนใจคือตัวผู้สอนที่ควรเป็นผู้ที่มีความถนัดในเรื่องที่สอน ดังคำที่กล่าวว่าคุณที่รู้หนังสือสอนหนังสือคนที่รู้อาชีพสอนอาชีพ การที่การศึกษาเพื่ออาชีพรานหลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษาประสบกับปัญหาจนดู เหมือนกับว่าไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะขาดครูผู้สอนที่มีทักษะ ชำนาญการในวิชาอาชีพที่สอน หากสามารถแก้ปัญหาเรื่องบุคลากรผู้สอนแล้วก็จะสามารถแก้ปัญหาการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพได้ประการหนึ่ง

แนวคิดที่น่าสนใจอีกแนวคิดหนึ่งคือ แนวคิดที่กล่าวถึงแนวทางการจัดการศึกษาที่ควรมุ่งเน้น เพื่อการพัฒนาผู้เรียนให้สามารถอยู่แข่งขันได้อย่างดี สามารถประกอบสัมมาชีพตามการศึกษาที่ได้รับมา เพื่อการอุปถัมภ์คนสังคมมากกว่าการจัดการศึกษาที่ยึดมั่นในอุดมการณ์ การศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถอ่านออก เขียนได้ มีคุณธรรม เป็นคนดีในสังคมซึ่งไม่เป็นการเพียงพอ การศึกษาจะต้องสร้างเครื่องมือให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงในเรื่องของการศึกษาเพื่ออาชีพด้วย (สาราญ ดาวรายุศม์, 2530) แนวคิดที่สามเป็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพที่สถานศึกษาควรมีแนวทางที่ชัดเจนในการจัด เพื่อทำให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การศึกษาเพื่ออาชีพเป็นการศึกษาที่เตรียมผู้เรียนให้รู้เรื่องอาชีพรให้สามารถประกอบอาชีพเมื่อจบการศึกษานในแต่ละระดับ เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้เรื่องอาชีพให้มากที่สุด ส่งเสริมเจตคติที่ดีในเรื่องการทำงาน นงราม เศรษฐพานิช (2536) กล่าวถึงแนวคิดบางประการเกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางด้านวิชาชีพ ว่าการประกอบอาชีพเป็นกิจกรรมที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของคนทั่วไป ไม่ว่าจะจบการศึกษาระดับใด หรือเรียนในสาขาใด ในที่สุดก็ต้องทำงานทุกคน การเตรียมตัวเด็กในเรื่องโลกการทำงานอาชีพจึงเป็นเรื่องจำเป็น แต่เมื่อกล่าวถึงการศึกษาเพื่อการเตรียมตัวทางด้านอาชีพ หรือการศึกษาวิชาชีพนั้น คนส่วนใหญ่จะนึกถึง การจัดการศึกษาที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะทางด้าน

วิชาชีพเป็นประการสำคัญ ทักษะที่เรียนมานั้นอาจไม่ได้นำมาประกอบอาชีพจริง ๆ ก็ได้ เนื่องจากการนำทักษะที่เรียนมาไปใช้ในการประกอบอาชีพนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถและความชำนาญการในทักษะนั้นเพียงอย่างเดียว ยังขึ้นกับองค์ประกอบด้านอื่น ๆ เช่น สภาพะการจ้างงานในกรณีทำงานเป็นลูกจ้าง หรือ ถ้ากรณีประกอบอาชีพอิสระส่วนตัว ก็ต้องขึ้นอยู่กับทำเลที่ตั้ง ความต้องการบริโภคสินค้าและบริการ ทุนในการดำเนินงาน ความรู้และทักษะที่ใช้ในการประกอบอาชีพและการทำงาน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ อาชีพนั้น ๆ ไม่ได้เป็นสิ่งที่เรียนมาจากโรงเรียนทั้งหมด ยิ่งในสภาวะการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันแล้วการเรียนรู้ระหว่างการทำงานเป็นเรื่องสำคัญการทำงานที่ประสบผลสำเร็จไม่ได้ขึ้นกับทักษะความรู้ด้านวิชาชีพอย่างเดียว แต่ขึ้นกับความสามารถ และคุณสมบัติด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักปรับตัว มีความสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ไม่เอาใจเอาเปรียบผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ การพัฒนากำลังใจคนระดับ กลางและระดับต่ำ ไม่ต้องการความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษมากนัก ภาระหน้าที่ในการฝึกอาชีพ น่าจะเป็นเรื่องของสถานประกอบการซึ่งสามารถฝึกได้ทันทีตรงความต้องการและมีเครื่องมือ ที่ทันสมัย สอดคล้องกับแบบแผนการผลิตศึกษาในสถานศึกษา ซึ่งไม่สามารถจัดหาหรือเปลี่ยนแปลงเครื่องมือและอุปกรณ์การฝึกได้อย่างรวดเร็ว เพราะความจำกัดของงบประมาณอันเป็น ผลทำให้ความรู้และทักษะที่สถานศึกษาให้กับเด็กมัธยมวัยเท่าที่ควร

การวางแผนในภาพรวมเพื่อจัดการศึกษาทางด้านวิชาชีพที่ตอบสนองความต้องการ ภาวการณ์ในระยะยาวเพียงด้านเดียวไม่เพียงพอจำเป็นจะต้องอาศัยการปรับตัวของสถานศึกษา ในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยสถานศึกษาเองควรติดตามและเรียนรู้ข้อมูลเกี่ยวกับวงการอาชีพความต้องการของตลาด และความต้องการของชุมชน ซึ่งอาจทำได้โดยการสำรวจชุมชนและติดตามเด็กที่เรียนจบออกไปทำอะไร เรียนต่อหรือทำงาน ถ้าทำงาน งานที่ทำเป็นงานอะไร จะต้องใช้ความรู้ ทักษะ และคุณสมบัติในด้านต่าง ๆ อะไรบ้าง ยิ่งถ้าเด็กเข้าไปฝึกงานในสถานประกอบการหรือแหล่ง ประกอบอาชีพอิสระต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้เด็กได้เข้าไปสัมผัสและมองเห็น วงการอาชีพที่มีอยู่จริง อันจะช่วยทำให้เด็กมองเห็นสู่ทางการประกอบอาชีพต่อไป สิ่งเหล่านี้มีส่วนทำให้เด็กมองเห็นประโยชน์และคุณค่าของการเรียนการสอนวิชาอาชีพและทำให้เด็กมี

ทัศนคติที่ดีต่อวิชาอาชีพ แนวทางการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพเน้นกระบวนการและวิธีการโดยจัดเป็นชั้นเรียนแบบเป็นทางการมีกรณีพิเศษ ใช้สื่อประกอบการเรียนด้วยตนเองและมีระบบการเรียนแบบลูกมือ (Career education) เป็นการศึกษาที่มีปรัชญาว่าการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตต้องทำงาน

3. แนวคิดการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท

3.1 ความหมายและความสำคัญ

การพึ่งตนเอง หมายถึง กิจกรรมทั้งหลายที่กระทำโดยปัจเจกชนและครัวเรือน เพื่อบรรลุถึงการมีหลักประกันของการดำรงชีพของเขา หมายถึง สังคม (กลุ่ม) ที่มีการจัดระบบเพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของชุมชน ด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน ทั้งนี้การพึ่งตนเองอย่างแท้จริงต้องกินความรวมถึงว่า กลุ่มชนนั้นมีอิสระในการตั้งเป้าหมายและมีอิสระในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายโดยอาศัยความพยายามและความกล้าของตนเอง (กาญจนา แก้วเทพ และกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530.) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจมีได้หมายความว่า ประเทศจะต้องมีระบบเศรษฐกิจเป็นเอกเทศ ไม่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอกและขณะเดียวกันที่มีได้หมายความว่า การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือการผลิต การบริโภค การค้า และการลงทุนจักมีการพึ่งพาอาศัยประเทศอื่นแต่ประการใด การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจหมายถึงความสมดุลระหว่างขีดความสามารถในการผลิตกับขอบเขตของการบริโภค ระหว่างขีดความสามารถในการออมกับขอบเขตของการลงทุนและระหว่างมูลค่าของสินค้าและบริการที่พึงส่งออกและที่พืงนำเข้า ประเทศที่พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจนั้น คือประเทศซึ่งสามารถผลิตสินค้าและบริการได้เพียงพอสำหรับการสนองความต้องการพื้นฐานภายในประเทศ สามารถรักษาดุลแห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการกับโลกภายนอก และสามารถลงทุนขยายผลผลิตด้วยเงินออมภายในประเทศและด้วยทรัพยากรของตนเอง การบรรลุถึงวัตถุประสงค์แห่งนโยบายที่สำคัญดังกล่าวนี้ต้องการจิตสำนึกที่เข้มแข็ง ต้องการนโยบายและ

มาตรการที่มั่นคงและชัดเจน และต้องการการปฏิบัติในทุกระดับและทุกด้านอย่างจริงจัง (วิจิตรวงศ์ ณ บ่อมเพชร, 2529) การพึ่งตนเอง หมายถึง การพัฒนาขีดความสามารถทางเทคโนโลยีของตนเองจนกระทั่งสามารถนำมาใช้เลี้ยงตนเองได้ โดยต้องรู้จักตนเอง แก้ปัญหาของตนเอง พัฒนาสิ่งที่ตนเองมีอยู่เดิมให้เป็นประโยชน์ ปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ดียิ่งขึ้น และเพิ่มขีดความสามารถทางเทคโนโลยีให้แก่ตนเอง (เป็นใจ เลหาวิช, 2529)

การพึ่งตนเองมีความสำคัญ คือการศึกษาจะต้องช่วยเสริมสร้างให้ปัจเจกชนและชุมชนย่อยมีความสามารถในการพึ่งตนเอง ในสภาพสังคมที่ไม่พึ่งปัจจัยภายนอก โดยมีฐานจากชุมชนเล็ก ๆ มีการบริโภคในระดับต่ำ บทบาทของการศึกษานั้นจะต้องเน้นการพึ่งตนเอง ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนภายในและภายนอกกระบบการศึกษาทุกระดับ และให้มีความสำคัญต่อการศึกษาลดลงชีวิต

สุเมธ ตันติเวชกุล (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2531) เขียนถึงแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวไทย พระราชดำริเกี่ยวกับการช่วยเหลือราษฎรที่เดือดร้อนหรือมีปัญหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตนั้นวางอยู่บนรากฐานของการพัฒนาที่สำคัญ คือ พัฒนาจากสภาพที่ว่ามีพออยู่พอกิน 1 ที่ก้าวไปสู่ "พออยู่ พอกิน" หลังจากนั้นจึงยกระดับการพัฒนาที่สูงขึ้นกว่าการพออยู่พอกิน โดยทางปฏิบัตินั้น พระองค์ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 1 ให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้เป็นประการสำคัญ ดังพระบรมราชวาทานพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 กรกฎาคม 2517 ว่า

การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมีกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่คำนึงถึงปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจจะกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอมีกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญยิ่งยวด

เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้น

การศึกษาจะเป็นการศึกษาที่แท้จริงก็โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองบนฐานแห่งศักยภาพและสภาพแวดล้อมของตน และการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนชนบทก็เป็นแนวทางหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหลักการข้อนี้ และเพื่อว่าคนส่วนใหญ่จะได้มีโอกาสดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพและเป็นกำลังพัฒนาต่อส่วนรวมด้วยในที่สุด (เฮนรี่ เจมมิง, 2530) การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของชาวชนบทมีหลักการที่ค่อนข้างจะแตกต่างจากที่เคยปฏิบัติมาแล้ว เพราะเป็นกระบวนการของการพัฒนาแบบพึ่งตนเองของชาวชนบทที่อาศัยกระบวนการศึกษาเป็นหลักและเป็นกระบวนการตลอดชีวิต การพัฒนาชนบทให้พึ่งตนเองได้ การช่วยผู้เสียเปรียบให้มีโอกาสและการเตรียมการจัดการศึกษาสำหรับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจการพัฒนาคุณภาพชีวิตมิใช่เรื่องที่ทางราชการจะไปหยิบยื่นให้แก่ชุมชน แต่เป็นเรื่องที่ชุมชน จะต้องตระหนักขึ้นเอง และร่วมกันคิดค้นหาวิธีการพัฒนาตนเองและชุมชน (วิชัย ดันศิริ, 2530) คุณค่าแห่งการพึ่งตนเองเป็นคุณค่าที่สำคัญและเป็นรากฐานที่สุดของการทำงาน คุณค่านี้มีรากฐานมาจากพุทธศาสนาที่ว่า "อัตตาหิ อัตตโนนาโร" ในวงการพัฒนาคุณค่านี้ได้กลายมาเป็นเป้าหมายสำคัญของงานพัฒนา คือต้องการให้ชาวบ้านพึ่งตนเองได้ คุณค่าแห่งการพึ่งตนเองนี้มีความหมายครอบคลุมทั้งการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ด้านการตัดสินใจด้านความคิดและจิตสำนึกด้วย

การพึ่งตนเอง(Self Reliance)ของชาวบ้านมีความหมาย 2 ด้านพร้อม ๆ กัน คือ ทั้งการพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยกันและกันจะขาดด้านใดด้านหนึ่งมิได้และที่สำคัญก็คือสำหรับชาวบ้านและคุณค่านี้ต้องแสดงออกด้วยการกระทำ มิใช่ในระดับคำพูดเท่านั้น ชาวบ้านแต่ละกลุ่มพึ่งตนเองไม่ได้ 2 ประเภท คือ ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในความเป็นจริงไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทางความคิด(กาญจนา แก้วเทพและกนกศักดิ์ แก้วเทพ, 2530) การเข้าไปพัฒนาชนบทเราจำเป็นต้องค้นหาศักยภาพของชาวบ้าน ชาวบ้านมีความสามารถหากเอาอะไรที่ถูกต้องเข้าไปชาวบ้านก็ร่วมทำ การทำโรงเรียนไทยรัฐวิทยา เราเอาโรงเรียนเป็นศูนย์กลางที่จะใช้ความคิดเห็นและบริการต่าง ๆ แก่ชาวบ้าน การที่จะเอาโรงเรียนไปรับใช้ชุมชน จำเป็นต้อง

าให้ครูออกจากครัวโรงเรียนไปสู่วิวชาบ้านใหม่ให้เข้ามาสอนเป็นริบกลับบ้าน เมื่อครูเข้าหมู่บ้าน ได้ ชาวบ้านก็จะเข้ามาเป็นเจ้าของโรงเรียน การสร้างหมู่บ้านไทยหมู่บ้านในอุดมคติควรเป็นหมู่บ้านที่สามารถช่วยตนเองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอกสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยทรัพยากรในหมู่บ้านให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ มีพืชสวนครัวที่ใหม่ใช้สารเคมี สภาพแวดล้อมดีและอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข(สมบุรณ์ วรพงษ์, 2532)ในการพัฒนาหมู่บ้านประสบการณ์ที่ผ่านมา ท้าให้รู้สึกว่าการระบบจากภายนอกที่เข้าไปสู่หมู่บ้าน เข้าไปกระทำต่อการศึกษาต่อการเรียนรู้ของชาวบ้าน นับว่าเป็นระบบที่ทำลายศักยภาพของมนุษย์มากที่สุด โดยเฉพาะระบบการศึกษาสมัยใหม่ ผลจากการโฆษณาและผลิตสินค้าอุปโภคต่าง ๆ ท้าให้ชาวบ้านตกอยู่ในสภาพ 3 สิม ได้แก่ สิมตัว สิมพึ่งตัวเองและสิมเอกลักษณ์ของตัวเอง (อภิชาติ ทองอยู่ ช้างถึงใน ประเวศ วะสี, 2532) แนวคิดการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างภายนอกชุมชนกับภายในชุมชนควรมีสถาบันที่เป็นกันชนทางเศรษฐกิจ ถ้าเป็นกลุ่มจะมีอำนาจการต่อรอง ควรมีสถาบันประกันสังคมในระดับหมู่บ้าน ในรูปธนาคารข้าว รุกกองทุนหรือรูปแบบสหกรณ์ที่ชาวบ้านคิดขึ้นเองจริง ๆ ชาวบ้านร่วมกันทำไม่ร่กกำหนดจากภายนอก ครูชบ ยอดแก้ว(ประเวศ วะสี, 2532) กล่าวถึงผู้นำต้องมีคุณธรรม เสียสละสร้างสวัสดิการจากกองทุน การที่จะไปพัฒนาคณะอื่นไปพัฒนาหมู่บ้านสิ่งสำคัญประการแรก ผู้ที่จะไปชักชวนคนอื่นต้องทำตัวเองให้ได้ก่อน จากคำกล่าว "จะปลูกพืชต้องเตรียมดิน จะกินต้องเตรียมอาหาร จะพัฒนาการต้องเตรียมประชาชน จะพัฒนาคณะต้องพัฒนาจิตใจ จะพัฒนาใครต้องพัฒนาตัวเองก่อน" การพัฒนาตัวเองให้มีคุณสมบัติ 7 ประการ คือ

1. พัฒนาที่พึ่งตนเอง มีความเสียสละเห็นแก่ส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว
2. พัฒนาที่มีวินัยในตัวเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ
3. พัฒนาที่เป็นคนขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน
4. พัฒนาที่เป็คนรู้จักคิด วิจัยและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
5. พัฒนาการเป็นผู้มีจันตต่อคำวิจารณ์ รู้จักความแตกต่างว่าบุคคลหรือ

หมู่เหล่า

6. พัฒนาที่มีจิตใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
7. พัฒนาที่ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ รู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ ผู้ตามที่ดี

การพึ่งตนเองจึงเป็นศักยภาพในการพัฒนาชนบท จากผลการวิจัยเรื่องการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชนบทโดยผ่านองค์กร เพื่อช่วยเหลือตนเองของประชาชน เป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาที่แท้จริง น่าจะมุ่งไปสู่การพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของชาวบ้านซึ่งจะเป็นเสาหลักอันแข็งแกร่งซึ่งค้ำยันดอกผลของการพัฒนา องค์กรประกอบ กลไกในการพัฒนา การสร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านตระหนักถึงศักยภาพในการช่วยเหลือตนเองที่มีอยู่ การระดมและสามารถเข้าไปใช้แหล่งทรัพยากรต่าง ๆ การจัดรูปแบบขององค์กรแบบใหม่ทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านอื่น ๆ การจัดรูปแบบความสัมพันธ์แบบการมีส่วนร่วม

3.2 แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองในประเทศไทย

แนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ได้รับการเสนอโดยกลุ่มก้าวหน้าที่ปฏิเสธแนวคิดพัฒนาที่เน้นการพัฒนาตามทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) 2 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับรัฐสวัสดิการ (Welfarism) และแนวคิดพัฒนาที่นำไปสู่การพึ่งตนเอง (Self-reliance) Dudley Seers (Dudley Seers, 1969 อ้างถึงใน บกรณ์ ปริยากร, 2526) ได้เสนอความหมายใหม่ของการพัฒนาว่า การนิยามและวัดการพัฒนาด้วยการพิจารณาเฉพาะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเท่านั้นไม่เป็นการเพียงพอ เพราะนั่นเป็นเพียงการพัฒนาแต่ภายนอก ประเทศก็แล้วแต่ที่มุ่งทำให้เกิดการพัฒนาจะไม่ประสบผลสำเร็จได้เลย หากไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความไม่เท่าเทียมกัน (inequality) ปัญหาการว่างงาน (unemployment) และปัญหาความยากจน (poverty) Seers เสนอให้แนวทางการพัฒนาประเทศที่ตั้งอยู่บนฐานความพยายามพึ่งตนเอง (Self-reliance) โดยให้ความหมายและแนวทางการพัฒนาที่สำคัญคือ การพัฒนาที่ไม่จำเป็นต้องเน้นถึงความสำคัญของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเสมอไป แต่พิจารณาถึงเงื่อนไขทางสังคมและวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นหัวใจในการพัฒนาประเทศ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมของการพึ่งตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพยายามลดการพึ่งพาจากภายนอกลงไปด้วย โดยเน้นถึงการพัฒนานระดับท้องถิ่น ชุมชนให้มากขึ้น

การพึ่งตนเอง(Self-reliance)ซึ่งเป็นกลยุทธ์ใหม่ของการพัฒนานในช่วงทศวรรษ

ที่ 3 ของการพัฒนานั้น มีจุดเน้นที่การพัฒนาความสามารถของประชาชนที่จะดำเนินการบางอย่างเกี่ยวกับปัญหาของตน ความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ความยุติธรรมทางสังคม ตลอดจนการจัดปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นโดยอาศัยการสร้างสมรรถนะทางการพัฒนาที่สูงขึ้น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐบาลและภาคเอกชน การสนับสนุนจากฝ่ายการเมือง โดยการพิจารณาถึงสมรรถนะและศักยภาพที่ตนมีอยู่ แนวคิดพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองในประเทศแทนชาวยุโรปเป็นสิ่งที่น่าสนใจ โดยจะขอสรุปเนื้อหาสาระมาเสนอดังต่อไปนี้

ประเทศแทนซาเนียเป็นประเทศที่จัดอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries) ตั้งอยู่ในทวีปแอฟริกา (ตะวันออก) เป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จ ในด้านการใช้การศึกษาเพื่อพัฒนาประเทศโดยการกำหนดนโยบาย "การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง" (Education for Self-Reliance) ซึ่งเป็นนโยบายที่มีแนวคิด การปฏิบัติที่น่าสนใจเหมาะสมกับประเทศกำลังพัฒนา

ในปี 1967 ประธานาธิบดี Julius Nyerere ได้กำหนดนโยบาย "การศึกษาสำหรับการพึ่งตนเอง" (Education for Self-Reliance) โดยเขากล่าวว่า

" Education must inculcate a sense of commitment to the total community and help the pupils to accept the values to our kind of future, not those appropriate to our colonial past. Education...must encourage the development of a proud, independent and free citizenry."

ประเทศแทนซาเนียมีสภาพสังคมที่มีความหลากหลายจากการเป็นอาณานิคมของประเทศเยอรมันและประเทศอังกฤษในระยะเวลายาวนาน ท้ายที่สุดของการดำรงความเป็นอาณานิคมยังคงมีอยู่หลังจากการเป็นประเทศอาณานิคมอยู่ถึง 43 ปี (ตั้งแต่ปี 1918) โดยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอังกฤษที่เรียกว่า The Gold Coast (ชื่ออาณานิคมของอังกฤษในแอฟริกาตะวันตก) ในปี 1967 Julius Nyerere ประธานาธิบดีจึงได้ประกาศแถลงการณ์ Arusha Declaration โดยกำหนดการพัฒนาสังคมแบบสังคมนิยมและนโยบายการศึกษาแบบพึ่งตนเอง

(Education for Self-Reliance) ซึ่งเขากล่าวว่าเขาประทับใจในการพัฒนาของประเทศจีน และพยายามจะยึดเอาเป็นแบบอย่าง

จากสภาพการจัดการศึกษาของรัฐบาลอาณานิคมซึ่งเป็นการจัดการศึกษาให้กับชนชั้นปัญญาเลิศ (elite) นั้นหลังจากการประกาศอิสรภาพแล้ว ประเทศแทนซาเนียพยายามลดช่องว่างที่เกิดขึ้นระหว่างรัฐบาลกับประชาชนชาวชนบทและวางแผนสำหรับการมุ่งเน้นคุณภาพและการบริการประชาชน เป็นความพยายามที่จะทำให้ประชาชนลืมและห่างจากการพัฒนาตามรูปแบบเดิมคือตามแบบตะวันตก การศึกษาในประเทศแทนซาเนียเป็นการสอนโดยชาวแทนซาเนียตามรูปแบบหลักสูตรของแอฟริกา เป็นความพยายามที่จะจัดการศึกษาตามนโยบายของประธานาธิบดี Nyerere บนนโยบาย Education for Self-Reliance ในขณะที่ประเทศก็ต้องเผชิญกับปัญหาการพัฒนาประเทศไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมเพื่อความทันสมัย เหมือนกับอีกหลายประเทศงบประมาณจึงเป็นปัญหา การพัฒนาประเทศเพื่อต่อต้านโครงสร้างอาณานิคมเดิมที่ต้องการเน้นการพัฒนาแบบเฉพาะของตนเองในขณะที่ประเทศได้รับเอกราช ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยรายหัวประมาณ 30 เหรียญสหรัฐต่อปี มีอายุเฉลี่ย 35 ปี ระบบการปกครองยังเป็นไปตามรูปแบบรัฐาหมที่ต้องการพึ่งพาอาศัยประเทศหลักระบบการศึกษา จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเคลื่อนไหวไปสู่ความเป็นอิสระด้วยการให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา เด็กนักเรียน 1 ใน 4 ที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาเข้าศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและมีนักเรียน 1 ใน 3 ที่สามารถเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา (ประมาณร้อยละ 20 ของกลุ่มอายุ) ประชาชนมีความต้องการการศึกษาสำหรับการประกอบอาชีพมาก ทำให้รัฐบาลและสถาบันการเมือง ไม่สามารถจัดได้ตามความต้องการของประชาชน ในการจัดการศึกษาตามแบบ โครงสร้างเดิมนั้น มีแนวคิดเน้นย้ำอยู่ 3 ประเด็นคือ เป็นการศึกษาเพื่อการปรับตัว (Education for adaptation) เป็นการศึกษาสำหรับการควบคุม (Education for control) เป็นการศึกษาเพื่อลดคุณค่าของวัฒนธรรมอาฟริกัน (The devaluation of African culture) โดยมีคณะกรรมการการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ (Tanzania African National Union) หรือที่รู้จักชื่อว่า TANU ซึ่งเป็นการศึกษาตามแบบของเจ้าอาณานิคมไม่เหมาะสมกับการพัฒนารูปแบบใหม่ของประเทศ แนวทางการจัดการศึกษาตามแบบของประธานาธิบดี Julius Nyerere ที่ประกาศตามแถลงการณ์ Arusha Declaration กุมภาพันธ์ 1967 เป็น

นโยบายการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากแบบกึ่งทุนนิยมเป็นแบบสังคมนิยมและเป็นการจัดการศึกษาสำหรับการพึ่งตนเอง(Education for Self-Reliance)บนพื้นฐานของความเป็นชาวอาฟริกัน นโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของประธานาธิบดี Julius Nyerere เริ่มด้วยการพัฒนาระบบการศึกษาระดับประถมศึกษา จัดการศึกษาตามสภาพความเป็นจริงในสังคม มุ่ง Socialism and Rural Development บทบาทของ TANU ต้องปรับเปลี่ยนใหม่ ในช่วงระยะเริ่มแรกของการปรับนโยบายใหม่นั้นสภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี ไม่มีงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษา ผู้ปกครองต้องช่วยกันสร้างโรงเรียนและสถานที่ ทำงานสำหรับครู ประธานาธิบดี Nyerere พยายามรวมการศึกษาเพื่อมวลชน(Mass Education) เข้ากับการศึกษาของชนชั้นปัญญาเลิศ (Elite Education) เขาพยายามที่จะสร้างจิตสำนึกในการเป็นนักพัฒนาความรักถิ่นเกิดให้กับนักศึกษาที่เรียนอยู่ที่มหาวิทยาลัย Dar es Salaam ให้เขาตระหนัก ถึงความสำคัญของการเป็นบัณฑิตและการรับใช้สังคมมากกว่าการมุ่งพัฒนาตนเองเพื่อตนเอง Nyerere กำหนดนโยบายการศึกษาในระดับประถมศึกษาไว้ 3 ประการ คือ

1. เป็นการศึกษาที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง มาใช้เพื่อการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อการจ้างงาน การใช้ชีวิตในชนบท
2. โรงเรียนเป็นของชุมชนที่จะสร้างประสบการณ์การใช้ชีวิตในชุมชน ทุกโรงเรียน เปรียบเสมือนเป็นฟาร์มสำหรับฝึกประสิทธิภาพให้กับเด็กนักเรียน
3. หลักสูตรถูกกำหนดโดยความต้องการของชุมชนและบุคคลในชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ทักษะให้กับนักเรียนเอง

Nyerere ได้วิเคราะห์การศึกษาของประเทศแทนซาเนียไว้โดยเชื่อมโยงกับสภาพความเป็นอาณานิคมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ เขาคิดว่าการศึกษาต้องเปลี่ยนความเป็นอาณานิคมทั้งหมดสิ้นไปด้วย การปฏิรูปสังคมใหม่ซึ่งต้องให้ความสำคัญเรื่อง ช่องว่างระหว่างปรัชญาและการปฏิบัติ ความสำคัญของการเกษตรกรรมในโรงเรียน ปัญหาการปฏิรูปหลักสูตรและระบบการเมือง ปัญหาของความเสมอภาค ปัญหาของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและวิชาชีพใหม่ ซึ่งเขากล่าวไว้โดยสรุปได้คือ นโยบายการศึกษาสำหรับการพึ่งตนเองนั้นมาซึ่งพิมพ์เขียวของหลักสูตร แต่เป็นนโยบายที่โรงเรียนต้องรับไปปฏิบัติให้เป็นผลด้วยตนเอง เพราะปรัชญาการศึกษาที่ต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและความคิดของประชาชนเกี่ยวกับจุดประสงค์ของการศึกษา

านความคิดในครูจึงมีบทบาทมากกว่านักการเมือง ครูที่เปลี่ยนความคิดมาได้ถูกเนรเทศไปอยู่ต่างประเทศหลายคน เป็นการสอนโดยชุมชน เพื่อสะท้อนความเป็นแทนชาเนียให้กับผู้เรียนเรียนจบทำงานไปเพื่อผลิตอาหารให้กับชุมชนและประเทศชาติ การศึกษาตามระบบเดิมเป็นการศึกษาเพื่อคนส่วนน้อย ละทิ้งคนส่วนใหญ่ การจัดการศึกษาตามระบบใหม่จะส่งเสริมคนส่วนใหญ่ แต่ชนชั้นนาสังคมก็ยังคงมีอยู่ Nyerere มีความหวังว่าเขาจะเปลี่ยนการปกครองจากทุนนิยมเป็นสังคมนิยม และอยากเห็นผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองในระยะเวลา 10 ปี แต่เมื่อเวลาผ่านไป 10 ปี ในปี 1977 มีการแถลงการณ์ Arusha Declaration Ten Years After ประเทศแทนชาเนียก็ยังไม่เป็นประเทศที่ปกครองตามระบอบสังคมนิยม การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ โดยความไม่เสมอภาคของสังคมยังคงมีอยู่ ชีวิตของประชาชนยังยากจนและสรุปผลว่ายังไม่ถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้

ความพยายามในการกำหนดนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองเป็นความพยายามที่ทุกฝ่ายต้องให้ความสำคัญ เร่งดำเนินการในหลายหน่วยงาน หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตรก็เป็นวิธีหนึ่งที่ทุกหน่วยงานเข้ามาร่วมรับผิดชอบ เพื่อให้นโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองบังเกิดผลสัมฤทธิ์การมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งมีรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่นำเสนอจนำศึกษาก่อนที่ผู้วิจัยจะได้ เขียนถึงการจัดการศึกษาตามนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองหลังจากจัดการศึกษามาแล้ว 20 ปี

ดังได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นแล้วว่าเป้าหมายการจัดการศึกษาในประเทศแทนชาเนียถูกกำหนดจากส่วนกลางโดยตรงแต่ไม่ได้กำหนดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำหรือไม่ได้กำหนดรายละเอียดในการนำนโยบายไปปฏิบัติมีความชัดเจนแต่อย่างใดไม่ เป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองมีตั้งแต่ปี 1967 เป็นการกำหนดโดยการเมืองที่มาที่ครู นักพัฒนาหลักสูตร นักเรียน ผู้บริหารสถานศึกษาหรือสาธารณชนได้เรียนรู้ในเรื่องรายละเอียดของนโยบายนี้ ในปี 1985 นโยบายนี้ก็ยังคงดำเนินการตามนโยบายของ Nyerere ถึงแม้ว่าจะเปลี่ยนประธานาธิบดีก็ตาม ความรับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตรเป็นเรื่องของโรงเรียน ครู สถาบันการศึกษา วิทยาลัยและสถาบันพัฒนาหลักสูตรที่ต้องรับผิดชอบดำเนินการ มีการพัฒนาครู ผูกอบรมครูให้สามารถทำการวิจัย ประเมินผลเพื่อค้นหารายละเอียด วิธีการสอนใหม่ ๆ การทดลอง หรือการค้นพบจากงานวิจัยเพื่อ จัดเตรียมการสอนในโรงเรียนและวิทยาลัยโดยมี

คำแนะนำของรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการและมหาวิทยาลัยคอยให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติมในหน้าที่ของสถาบันการพัฒนาหลักสูตรและกระทรวงศึกษาธิการที่อาจต้องมีการเกินหน้าที่กันบ้าง สถาบันพัฒนาหลักสูตร(The Institute of Curriculum Development) มีหน้าที่ในการศึกษาแนวทางผ่านคณะกรรมการ การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจากระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา และการศึกษาของครูการคัดเลือกเนื้อหาการสอนเทคนิคการสอน ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ หนังสือเรียน การให้คำแนะนำสำหรับครูการจัดสัมมนา การประชุมปฏิบัติการ การบริการการฝึกอบรมครู ตลอดจนสื่อวัสดุอุปกรณ์สำหรับการเรียนการสอน คณะกรรมการหลักสูตรเป็นตัวแทนจากราชการ สำนักประเมินผล กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธานคณะกรรมการ การนำหลักสูตรไปปฏิบัติได้รับการควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดจากรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการโดยมีศึกษานิเทศก์ผู้รับผิดชอบคอยให้คำแนะนำ ศึกษานิเทศก์นี้เป็นผู้ที่ถูกคัดเลือกมาจากครูที่ผ่านการเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี ผ่านการฝึกอบรมในเรื่องการบริหารจัดการเรื่องหลักสูตร การประเมินผล เทคนิคการนิเทศการศึกษาอย่างน้อย 3 เดือน เขตการรับผิดชอบแบ่งออกเป็นโซน 7 โซนทั่วประเทศ แต่ละโซนจะมีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์เป็นผู้รายงานตรงถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ การประเมินผลหลักสูตรเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องดำเนินการโดยสำนักวัดผลและประเมินผลแห่งชาติ (The National Examination Council of Tanzania) ตั้งขึ้นตั้งแต่ ปี 1973 เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการออกใบรับรองประกาศนียบัตร วุฒิบัตรที่เกิดจากการเรียนการสอนในโรงเรียน ในปี 1975 ประธานาธิบดี Nyerere เป็นผู้อนุมัติ ต่อมาในปี 1980 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้อนุมัติ

รูปแบบการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตร

1. เน้นความเป็นประชาธิปไตยโดยตนเองและการควบคุมหลักสูตรของโรงเรียนทั้งครูและผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรของศูนย์รวมในพื้นที่ปฏิบัติงานร่วมกันเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน สามารถด่ายโอนข้ามสายการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา
2. เป็นการแบ่งความรับผิดชอบในเรื่องหลักสูตร ไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพการศึกษา ความรับผิดชอบผลผลิต(Outcomes)ควบคุมโดยโรงเรียนหรือศูนย์ในพื้นที่ เป็นความรับผิดชอบในการนำไปปฏิบัติ ระหว่างครูและผู้มีส่วนในการพัฒนาหลักสูตรตั้งแต่ระดับโรงเรียนจนถึงระดับชาติ

3. เน้นความยืดหยุ่นของการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่ทำวันต่อวันขึ้นอยู่กับอิทธิพลที่แตกต่างกันของแต่ละพื้นที่ โดยมุ่งให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่บังเกิดผลสำเร็จ

4. ความเจริญก้าวหน้าในอาชีพครุมีส่วนในการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตรขึ้นอยู่กับความสามารถของครู

5. การสร้างแหล่งทรัพยากรที่มีความจำเป็นในการสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร เทคโนโลยีทาง การศึกษาและแหล่งทรัพยากร เครื่องมือ สื่อ วัสดุอุปกรณ์เป็นความต้องการของการศึกษานในแต่ละระดับและแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของประเทศแทนซาเนียคือ มหาวิทยาลัย Dar es Salaam ที่ทุกระดับการพัฒนาหลักสูตรที่ต้องอาศัย

6. การวิจัยหลักสูตรและการประสานความร่วมมือ เป็นความร่วมมือระหว่างประชาชนในชุมชนและครูผู้สอนโรงเรียนและสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การบริหารการจัดการในเรื่องการพัฒนาหลักสูตรมี 5 ระดับ คือ ระดับชั้นเรียน ระดับสายวิชาหรือระดับคณะวิชา ระดับโรงเรียน ระดับภูมิภาค และระดับชาติ เป็นการสื่อสารทั้งสองทาง เพื่อให้เกิดประสบการณ์การพัฒนาหลักสูตรที่มีกิจกรรมเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันระหว่างโรงเรียนและสภาพแวดล้อมภายนอกโรงเรียนและภายในชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปแบบของศูนย์กลาง การศึกษานท้องถื่น านประเทศแทนซาเนียมีการพัฒนาหลักสูตรานท้องถื่น 5 องค์ประกอบ คือ การพัฒนาเป้าหมาย เนื้อหา วิธีการ สื่อการเรียนการสอนและกระบวนการประเมินผลที่สามารถทำได้โดยได้รับการดูแลจากสถาบันพัฒนาหลักสูตร

นโยบายเรื่องหลักสูตรของประเทศแทนซาเนียเป็นการรวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลาง โดยมีหน่วยงานคือสถาบันพัฒนาหลักสูตรและกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบ แบ่งเป็น 5 ระดับ ครูและนักพัฒนาหลักสูตรมีหน้าที่ดำเนินการเรื่องที่มีความจำเป็นในการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาหลักสูตร คือทรัพยากรที่จำเป็นซึ่งก็ว่าได้แก่บุคลากรที่มีความรู้มีความชำนาญ เรื่องการพัฒนาหลักสูตรของศูนย์การศึกษานพื้นที่ งบประมาณ โครงสร้างพื้นฐานในเรื่องเครื่องมือเครื่องใช้ อุปกรณ์ ห้องสมุดสำหรับการค้นคว้า งบประมาณและผู้ดำเนินการประชุมสัมมนา ประชุมปฏิบัติการในแต่ละระดับ การมอบอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานในแต่ละระดับมีความแตกต่างกัน ยุทธศาสตร์การนำหลักสูตร

ที่พัฒนาแล้วไปปฏิบัติบ้าง เกิดผลในความเป็นไปได้ซึ่งแต่ละท้องถิ่นที่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของท้องถิ่นนั้นที่จะสร้างยุทธศาสตร์สำหรับท้องถิ่นตนเอง บางแห่งอาจมีความยืดหยุ่นสูง บางแห่งอาจมีความแน่นอนไม่ง่ายต่อการปรับเปลี่ยนและต้องการหลังการสนับสนุนจากการเมืองโปรแกรม การนำหลักสูตรที่พัฒนาแล้วไปปฏิบัติโดยทั่วไปมี 3 ขั้นตอน คือขั้นการตีความหมายของหลักสูตร และการพัฒนารูปแบบตามวัตถุประสงค์ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานระดับชาติที่ต้องผลักดันให้เกิดการพัฒนาสำหรับการนำไปใช้ระดับชาติที่จะต้องผลักดันให้เกิดการพัฒนารูปแบบสำหรับการนำไปใช้ ขั้นที่สองเป็นงานที่ศูนย์การศึกษาในท้องถิ่นที่จะต้องวางแผนและพัฒนารูปแบบหลักสูตรที่มีพื้นฐานบนความเป็นไปได้ของแต่ละภูมิภาคแต่ละชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ในขั้นตอนที่สาม จัดโปรแกรมสำรองเพื่อทดลองและประเมินผลหลักสูตรปรับปรุงและนำหลักสูตรนั้นมาที่กระทรวงศึกษาธิการพิจารณาอนุมัติเพื่อการไว้ที่ถาวรต่อไป

นโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองของประเทศแทนซาเนียได้รับการนำไปปฏิบัติในท้องถิ่นทุกระดับติดต่อกันเป็นระยะเวลาถึงสองทศวรรษ ผลแห่งการนำนโยบายไปปฏิบัติจะเป็นอย่างไรบ้างได้ผลมากน้อยแค่ไหนนั้นยังไม่มีผลประเมินผลอย่างเป็นทางการ แต่ก็มีภาควิชาการ วิจัยกันอยู่ตลอด ระยะเวลาการดำเนินการที่ผ่านมา ดังที่จะยกมากล่าวถึงนี้เป็นมุมมองและวิเคราะห์จากอาจารย์ในคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย Dar es Salaam โดย H.J. Moshale จากกล่าวว่านโยบายที่ดีนั้นจะต้องผ่านการดำเนินการ 3 ขั้นตอน คือขั้นตอนที่หนึ่งจะต้องผ่านการวิเคราะห์เพื่อกำหนดการตัดสินใจ ขั้นตอนที่สองคือการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อกำหนดความจำเป็นต้องการและขั้นตอนที่สาม คือการวิเคราะห์ประเมินผลเพื่อการปรับปรุงการดำเนินงาน การนำนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองไปปฏิบัติตามประกาศ Arusha Declaration เมื่อปี 1967 ซึ่งต้องการเปลี่ยนการปกครองกึ่งทุนนิยมมาเป็นสังคมนิยม โดยมีวัตถุประสงค์พื้นฐานคือความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเป็นประชาธิปไตยการทำงานที่เท่าเทียมเสมอภาคกัน ประเทศแทนซาเนียเป็นประเทศยากจน การพึ่งตนเองจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่ได้รับการคัดเลือกมาเพื่อพัฒนาประเทศ

นโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองเป็นนโยบายที่ประกาศหลังจากได้รับเอกราช ต้องการ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลโดยตรงจากการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเปลี่ยนจิตสำนึกของความเป็นประเทศอาณานิคม ต้องการให้การศึกษาเป็นอาวุธทำลายกำแพงความคิดแต่ดั้งเดิมเพื่อ

เตรียมคนสู่ออนาคต วัตถุประสงค์หลักของนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองในปี 1967 กำหนดไว้ 6 ประการ คือ เปลี่ยนความคิด ค่านิยม ทักษะจากความ เป็นอาณานิคม ถ่ายทอดความรู้ ความคิด ใหวพริบจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งด้วยทักษะของการพึ่งตนเอง ปราสอนทักษะทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม เตรียมพลเมืองให้เป็นสมาชิกของระบอบสังคมนิยมในอนาคตด้วยการฝึกหัดตามความเท่าเทียมกันตามการทำงาน การบูรณาการโรงเรียนและชุมชนโดยการทำให้ โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและการปฏิบัติที่เป็นแนวทางแห่งการพึ่งตนเอง พัฒนาสามัญชนิกการ อยู่ร่วมกัน การประสานการทำงานร่วมกัน การสร้างมีความรับผิดชอบตามระบอบประชาธิปไตย จากวัตถุประสงค์หลักนี้ ได้มีการวิเคราะห์ตามสภาพความเป็นจริงของการดำเนินงานพบว่า การเปลี่ยน ทักษะ ค่านิยมไม่สามารถเปลี่ยนเฉพาะในโรงเรียนได้อย่างเดียว ทุกองค์กรานสังคมจะต้องปรับเปลี่ยนการดำเนินงานด้วยจึงจะเกิดผลในทางปฏิบัติ นโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง เรียกร้องให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเท่านั้น จากการดำเนินงานที่ผ่านมา มีประเด็นการวิเคราะห์ในเรื่องต่าง ๆ คือ

นโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลังผลกดันจากการเมือง ทำให้ดูเหมือนเป็นการเร่งรีบให้เกิดการดำเนินการ เน้นการทำงานในพื้นที่เล็ก ๆ ด้วยแรงงานฝีมือ โดยไม่มีการสนับสนุน ในเรื่องสื่อวัสดุอุปกรณ์และวิธีการปฏิบัติที่ชัดเจน ตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา นักการศึกษา ผู้กำหนดนโยบายยังมีช่องว่างของการแปลความหมายของนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง แต่ก็มีองค์กรที่รับผิดชอบได้ออกมากล่าวไว้ในช่วงประมาณ ปี 2002 ช่องว่างระหว่างความคิดของทั้งสองฝ่ายจะถูกขจัดทิ้งไปบค้สิ่งที่ทำให้การดำเนินงานไม่ เป็นไปตามวัตถุประสงค์คือ

1. การสร้างสรรค์คุณค่า ค่านิยมและทัศนคติที่เหมาะสม การศึกษาเพื่อการพึ่งตนเอง ไม่ได้เกิดจากรากฐานของประเทศชนชาเนียบ จึงขาดโครงสร้างพื้นฐานที่จะรองรับให้เกิดความสอดคล้องของการปฏิบัติ การสนับสนุนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปตามปรัชญา ตลอดระยะเวลา 20 ปีของการปฏิบัติการสร้างสรรค้ของผู้ที่เชื่อว่าปรับเปลี่ยนที่ควร เป็นนักปฏิบัติด้วยนั้น หายาก คนทำงานส่วนมากคิดว่าตนถูกหลอกโดยผู้นำและนักการเมือง มีแต่เพียงการศึกษาที่จบวานตัวเองเท่านั้นที่พอจะมองเห็น เป็นรูปธรรม การศึกษาในระดับประถมศึกษา 7 ปี แต่ก็ยังไม่

เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ในระยะหลังเวลาการศึกษาในแต่ละระดับเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงไปจากเดิมคือ ในระดับประถมศึกษายังคงเดิมใช้เวลาในการศึกษา 7 ปี ระดับมัธยมศึกษา 4-6 ปี และระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยใช้เวลาศึกษา 3-5 ปี

Nyerere ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า ผู้คนและรัฐบาลประสบความสำเร็จล้มเหลวในการที่จะแสดงให้ประชาชนทราบถึงความดูแลเอาใจใส่ที่มีต่อประชาชน

การปรับเปลี่ยนการปกครองกึ่งทุนนิยมไปเป็นสังคมนิยมต้องเกิดจากรากเหง้าที่ได้อาศัยโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการนำนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองไปปฏิบัติ

2. การพร่ำสอนอบรมทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นความพยายามที่พัฒนาทักษะทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในแต่ละระดับของการศึกษาที่ไม่เกิดความสอดคล้องตามความเป็นจริง การศึกษาที่ผ่านมาในยูคองโกนั้นเน้นการศึกษาในเรื่องของภาษาตามแบบประเทศอาณานิคม เป็นการศึกษาที่เน้นการใช้มือและสมอง เมื่อการศึกษาเปลี่ยนมาเป็นไปตามความประสงค์ของท้องถิ่น เน้นการทำทการเกษตรมากกว่าการค้าขายและอุตสาหกรรมที่มีแต่ในเมือง นักเรียนหญิงก็เน้นการฝึกปฏิบัติทำงานบ้าน การฝีมือ เป็นการศึกษาปฏิบัติที่เป็นไปตามธรรมชาติบนพื้นฐานความรู้และทฤษฎีที่มีในชั้นเรียน ความรู้หลักการทางเคมีชีววิทยาสามารถนำมาปฏิบัติทางการเกษตรได้เป็นความรู้พื้นฐานในระดับประถมศึกษาซึ่งรัฐจะต้องให้การสนับสนุนในระดับมัธยมศึกษาและระดับมหาวิทยาลัยด้วยอีกทั้งต้องให้การสนับสนุนในด้านงบประมาณและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อให้สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

3. การถ่ายทอดความรู้ ทักษะการเตรียมการสำหรับการดำรงชีวิตและการบูรณาการระหว่างโรงเรียนและชุมชน เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นความรู้ความจำและการนำไปปฏิบัติเพื่อความอยู่รอดในสังคมและชุมชนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หลักสูตรต้องประเมินจากความจำเป็นต้องการความรู้ที่ต้องสมดุลระหว่างความรู้ทางวิชาการและทักษะการทำงานด้วยแรงงานฝีมือ ทำให้ขาดครูที่มีความรู้ความชำนาญทั้งสองด้าน ซึ่งรัฐบาลจะต้องทุ่มเทงบประมาณเพื่อการดำเนินการสัดส่วนของงบประมาณเพิ่มจากเดิม (ปี 1962) 5.8 % เป็น 19 % ของ G.N.P. การฝึกอบรมครูที่มีความจำเป็นมาก การจัดโปรแกรมการสอน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เกิดการพัฒนาในระดับชาติ หลักสูตร ต้องมีความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนการสอนในชั้นเรียนกับการจ้างงาน

ในพื้นที่ โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาที่เน้นกิจกรรมในชุมชนหลังจากการเรียนในชั้นเรียน การศึกษาในระดับมัธยมศึกษา มีความหลากหลายมาก เป็นความพยายามที่จะพัฒนาทักษะที่เป็นประโยชน์ของนักเรียนโดยการขยายเวลาเพิ่มเติมจากการศึกษาทางวิชาการ เป็นการเตรียมทักษะสำหรับการทำงานซึ่งจะต้องมีเครื่องมือ เครื่องใช้ และคณะครูผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษ

4. การฝึกอบรมครู การฝึกอบรมครูใช้ระยะเวลาสั้นต้องการทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เพื่อเป็นการยกระดับความรู้ทางวิชาการและความสามารถในการปฏิบัติ ครูประถมศึกษาเกรด A ต้องสอน 13 วิชาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ระบบการเตรียมความรู้ให้ครูก่อนการสอนเป็นเรื่องที่สำคัญ การมีความชำนาญทั้งเรื่องวิชาความรู้ทั่วไปและการปฏิบัติงานเรื่องงานบ้าน งานฝีมือ งานเกษตรเป็นเรื่องที่ต้องมีการเตรียมการอย่างพิถีพิถัน และต้องใช้เวลา

5. การศึกษาระดับอุดมศึกษา บุคลากรในระดับอุดมศึกษามีทัศนคติที่เป็นลบต่องาน เนื่องจากค่าตอบแทนในการทำงานน้อยมาก อาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้รับเงินเดือน ๆ ละ 50 เหรียญสหรัฐ ทำให้ไม่ได้รับความรู้ของนักวิชาการในระดับอุดมศึกษาไปใช้ในการดำเนินงานตามนโยบายการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองได้มากนัก ถ้ามหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาเข้ามาช่วยแก้ปัญหาตามความสามารถโดยรัฐบาลให้ความช่วยเหลือสนับสนุนงบประมาณ และสิ่งอำนวยความสะดวกจะดีขึ้น

ปรัชญาการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองเป็นการแสวงหาทางสำหรับการพัฒนาประเทศชาติ ประชาชนมีความมั่นใจในตนเองและสามารถเป็นพลเมืองที่สมบูรณ์ของประเทศชาติ ปรัชญาการศึกษาที่เน้นกระบวนการของความเป็นประชาธิปไตยในระดับโรงเรียน สำหรับคณะครู นักเรียนที่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การศึกษาในโรงเรียนสามารถสร้างนักเรียนที่มีความรับผิดชอบ สามารถเขียนโครงการพัฒนาตนเองได้โดยใช้งบประมาณในราคาต่ำและสามารถดำเนินงานตามโครงการนั้นได้ เพื่อการแก้ปัญหาของชุมชนและเป็นความพยายามในการพัฒนาระดับชาติด้วย

ประเทศแทนซาเนีย เป็นประเทศหนึ่งงานน้อยประเทศที่จัดการศึกษาแบบที่เป่าทุกระดับ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงจึงต้องการความเสมอภาคทางการศึกษามาก

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองของชุมชนชนบท

4.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพตามนวัตระบบโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้ศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดการศึกษาวิชาอาชีพให้ประสบผลสำเร็จ จากสภาพการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา ปรากฏว่านักเรียนที่จบจากโรงเรียนมัธยมศึกษาแล้วต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยไม่ได้เรียนต่อมีจำนวนมาก การเตรียมตัวเด็กให้พร้อมสำหรับโลกของงานอาชีพจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง หลักสูตรมัธยมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้กำหนดให้มีการสอนงานอาชีพให้กับนักเรียน แต่ปรากฏว่ามีโรงเรียนจำนวนมากที่ไม่สามารถจัดการเรียนการสอนให้ตอบสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตรได้ ทางสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงได้จัดทำมีการวิจัยและพัฒนาเพื่อศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพในระดับมัธยมศึกษา เพื่อช่วยแก้ปัญหาในการสอนวิชาอาชีพในโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 2 ระยะคือ การศึกษาวิจัยเพื่อหาคำตอบว่าทำไมโรงเรียนมัธยมศึกษาบางโรงเรียนจึงจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพได้ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ซึ่งก็พบว่าในการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพได้ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรนั้น ต้องประกอบด้วยปัจจัยในเรื่องต่อไปนี้

1. สาขาวิชาอาชีพที่เปิดสอนจะต้องสอดคล้องกับแบบแผนการผลิตของชุมชน
2. ผู้บริหารจะต้องมีความสนใจต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพ และมองเห็นศักยภาพของชุมชน เป็นผู้บริหารงานอย่างมีเป้าหมายและเป็นนักพัฒนา
3. ครูผู้สอนมีความเอาใจใส่รู้จักพัฒนาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอน มีขวัญกำลังใจ
4. มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยเน้นทั้งความรู้ ทักษะ และการปลูกฝังทัศนคติที่มีต่อวิชาอาชีพ

ในส่วนระยะที่ 2 เป็นการนำเอาคำตอบจากผลการวิจัยในระยะที่หนึ่งมา

พัฒนาหาแนวทางการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำมาใช้ในโรงเรียนอื่น ๆ ได้ต่อไป ซึ่งงานส่วนที่สองนี้เป็นการทำวิจัยและพัฒนา (R & D Research) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยระยะแรกมาพัฒนาหาแนวทางการจัดการเรียนการสอนสำหรับนำไปใช้ในโรงเรียนอื่น ๆ โดยกำหนดการคัดเลือกโรงเรียน 4 โรงเรียน คัดเลือกผู้ร่วมโครงการศึกษานิเทศก์ การเตรียมการอบรมครูผู้สอน ผู้บริหารโรงเรียน และศึกษานิเทศก์ในระหว่างปิดภาคเรียนเพื่อดำเนินการสอนในช่วงเปิดเรียนเป็นระยะเวลา 1 ปีการศึกษา หลังจากดำเนินการสอนเป็นเวลา 1 ปีการศึกษา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับตัวเด็กนักเรียน ครูผู้สอน โดยครูผู้สอนและผู้บริหารโรงเรียน เข้าใจดีเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่แท้จริงของการเรียนการสอนวิชาอาชีพว่ามีได้เน้นที่ทักษะ ผลผลิต หรือรายได้ แต่จะเน้นกระบวนการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ มองเห็นช่องทางการประกอบอาชีพ และมีคุณลักษณะที่ดีในเรื่อง ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ

ผลจากการดำเนินงานได้ช่วยทำให้โรงเรียนมองเห็นศักยภาพของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะเข้ามาช่วยโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ทำให้โรงเรียนรู้จักสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งโดยปกติโรงเรียนทุกโรงเรียนก็มีความสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่แล้ว แต่ความสัมพันธ์ที่มีมาแต่เดิมยังไม่ถึงขนาดที่โรงเรียนและชุมชนจะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันพัฒนา ทั้งนี้ เนื่องจากโรงเรียนไม่รู้จักชุมชนดีพอ จึงมองไม่เห็นศักยภาพของชุมชนและไม่คิดว่าชุมชนจะสามารถช่วยโรงเรียนได้ แต่เมื่อเข้าร่วมโครงการแล้ว โรงเรียนได้เข้าไปศึกษาชุมชนได้สำรวจสถานประกอบการและแหล่งวิทยากรต่าง ๆ ทำให้รู้ว่าในชุมชนมีแหล่งความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน โรงเรียนจึงเริ่มมองเห็นความสำคัญ และความเป็นที่จะใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนมาช่วยแก้ปัญหาข้อจำกัดอันเกิดจากการขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ และครูผู้สอนในด้านวิชาอาชีวะในโรงเรียน จึงดึงชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วม โดยการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนมองเห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพแล้ว วิทยากรท้องถิ่นมาให้ความรู้แก่นักเรียนและครูผู้สอน มีการส่งเด็กไปฝึกงานในสถานประกอบการในชุมชน การจัดการเรียนการสอนก็มีได้จำกัดอยู่เฉพาะภายในโรงเรียน หรือห้องเรียน และได้มีได้ครูเป็นศูนย์กลาง แต่เริ่มเปลี่ยนเป็นการจัด

การเรียนการสอนที่มีรูปแบบหลากหลาย โดยเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางมากขึ้น มีการฝึกให้เด็กรู้จักเรียนรู้ด้วยตนเอง ออกไปฝึกงานออกไปสำรวจชุมชน แล้วกลับมาแบ่งกลุ่มพูดคุย ชักถามแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ท้าให้เด็กรู้จักเอาสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประสบพบเห็นมาทบทวน คิดวิเคราะห์ ชักถาม ท้าให้เด็กมีความอยากรู้ อยากเห็น และเด็กบางคนก็มองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ การพัฒนาได้เกิดเฉพาะกับทางโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังคงเกิดกับศิษยานุศิษย์และนักวิจัยร่วมโครงการ ท้าให้มีความเข้าใจและมีโลกทัศน์เกี่ยวกับแนวคิดและแนวทางการพัฒนาการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพดียิ่งขึ้น

การจัดการศึกษาเพื่ออาชีพในระบบโรงเรียนทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้นจากการศึกษาวิเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสภาพและปัญหาของการจัดการศึกษาด้านอาชีพตามหลักสูตรที่เริ่มดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนานมีการศึกษาวิจัยถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานที่ยังไม่ประสบผลสำเร็จตามความต้องการของผู้เรียนและไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรที่เขียนไว้อย่างชัดเจน ปัญหาที่เด่นชัดในการจัดการศึกษาคือ สภาพที่ครูผู้สอนไม่สามารถจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพรได้อย่างสมบูรณ์สมดังเจตนารมณ์ของหลักสูตร เนื่องจากความไม่ถนัดของครูผู้สอนและความขาดแคลนด้านวัสดุอุปกรณ์ สถานที่ฝึกงาน และที่สำคัญคือ สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนได้ไม่สอดคล้องกับความต้องการและแบบแผนการผลิตของชุมชน มีการเรียกร้องของผู้ที่จบการศึกษาแล้วและผู้ปกครองนักเรียนให้โรงเรียนจัดการเรียนการสอนวิชาอาชีพรให้ตรงกับความต้องการแต่โรงเรียนก็มักจะจัดการเรียนการสอนตามความพร้อมของบุคลากร สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่แล้วการจัดการศึกษาเพื่ออาชีพของโรงเรียนยังคงเป็นการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งทำให้เป็นไปตามที่ถูกกำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับมากกว่าจะเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งผลสำเร็จที่จะเกิดกับผู้เรียนโรงเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษามุ่งจัดการศึกษาด้านสามัญมากกว่าด้านอาชีพ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะค่านิยมที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนจบการศึกษาแล้วศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น แต่ด้านปัจจุบันมีสถิติเกี่ยวกับการว่างงานของผู้มีการศึกษาแต่ละระดับเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะแรงงานที่มีการศึกษาต่ำห้อยท้ายและความรู้ในการประกอบอาชีพซึ่งสามารถปรับตัว เข้ากับการผลิตภาคเกษตรและ

อุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2535) แนวทางการพัฒนาการศึกษา เพื่ออาชีพจึงควรที่จะ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาขีดความสามารถ ของผู้เรียนที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งจะถูกกำหนดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ประชาชนไทยได้รับให้เป็นแรงงานที่มีฝีมือ เพื่อยกระดับรายได้และฐานะของตนให้ดีขึ้น และเพื่อประกอบอาชีพส่วนตัวและธุรกิจขนาด เล็กที่ใหม่เป็นระบบในเมืองตลอดจนเสริมสร้าง โอกาสในการประกอบอาชีพเสริมแก่เกษตรกรและการทำงานนอกระบบเกษตรในชนบท มุ่งเน้นการศึกษา เพื่ออาชีพที่ฝึกทักษะและ เพิ่มพูนความรู้ด้านอาชีพที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และให้มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์เข้ากับกระบวนการเรียนการสอน โดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถพึ่งตนเองได้ทางการประกอบอาชีพอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ตนแทนการเคลื่อนย้ายเข้าไปเป็นแรงงานในสังคมอุตสาหกรรมในเมือง

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองระดับชุมชน

โครงการวิจัยเรื่อง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท ดำเนินการวิจัยโดย สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย โดยการระดมนักวิชาการผู้ มี ประสบการณ์ในหลายสาขา รวมทั้งหมด 51 ท่าน วัตถุประสงค์ของโครงการคือ การแสวงหา รูปแบบการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท โดยมีกระบวนการวิจัยซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดรูปแบบขั้นต้น ระยะเวลาดำเนินการ 6 เดือน กิจกรรม ที่ดำเนินการคือ การทบทวนเอกสาร การสังเกตการณ์หมู่บ้าน การประชุมสัมมนานักวิชาการ

ขั้นตอนที่ 2 การทดลองและทดสอบรูปแบบขั้นต้น ระยะเวลา 12 เดือน กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ การประชุมผู้นำหรือตัวแทนหมู่บ้าน การทดลองปฏิบัติภาคสนาม การ วิเคราะห์และประเมินผล การประชุมและสัมมนานักวิชาการ

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดรูปแบบขั้นสุดท้าย ระยะเวลา 6 เดือน กิจกรรม คือ การประชุมสัมมนา การปรับปรุงแก้ไขและจัดทำรายงานขั้นสุดท้าย

บทสรุปของงานวิจัย สรุปได้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นองค์ความรู้ และส่วนที่เป็น กระบวนการ ทั้งสองส่วนมีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างแนบแน่น โดยสรุปได้ดังนี้

1. ส่วนที่เป็นองค์ความรู้

- 1.1 ตัวแบบเทอมส์ (TERMS Model) ซึ่งหมายถึงเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจและสังคมวัฒนธรรม ทุกด้านมีความสมดุล
- 1.2 โครงสร้างความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ (TERMS Functional Matrix)
- 1.3 การสร้างขีดความสามารถในการดำรงความสมดุล (BAN) หมายถึง ความสมดุล (Balance) ความสามารถของชุมชนในการจัดการชุมชนของตนเอง (Ability) และเครือข่าย (Network)
- 1.4 องค์ความรู้เรื่องการวิจัยและพัฒนา PAR คือ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย (Participatory) การพัฒนาชุมชนที่มีความเจริญก้าวหน้า (Action) และการวิจัย (Research)
- 1.5 การพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองต้องอาศัยปรัชญาตะวันออก ซึ่งได้แก่ปรัชญาชีวิตไทย

2. ส่วนที่เป็นกระบวนการ ซึ่งได้แก่กระบวนการ PAR กระบวนการ BAN กระบวนการจัดกลาทางสังคมใหม่ (Resocialization)

ในรายงานการวิจัยเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2536) ได้กล่าวถึงภาวะการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ปัญหาของชนบท และการสร้างความสมดุลให้ชนบทไว้ดังต่อไปนี้

1. ภาวะการพึ่งตนเอง ภาวะการพึ่งตนเองในชนบท มีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 5 ประการ คือ เทคโนโลยี (Technology) เศรษฐกิจ (Economic) ทรัพยากร (Resource) คน/จิตใจ (Man/Mind) และสังคม (Social) หรือเรียกโดยย่อว่า TERMS กล่าวคือ

เทคโนโลยี ของชุมชนชนบท มีลักษณะเหมาะสมในสภาพชนบท มีความทันสมัย หากแต่ควบคุมได้ และควรเป็นเทคโนโลยีที่ผ่านการวิจัยและพัฒนาภายในประเทศ

เศรษฐกิจ ของชุมชนชนบทอยู่ภายใต้ลักษณะที่สร้างภาวะสมดุลย์ให้เกิดขึ้น ระหว่างความต้องการและขีดความสามารถในการสนองความต้องการ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีการพัฒนาการต่อเนื่อง มีประสิทธิภาพแข่งขันภายนอก สามารถในการออมและการลงทุน สามารถรวมกลุ่มการผลิตและการตลาดตลอดจนมีการวางแผนสำหรับอนาคต

ทรัพยากร ของชุมชนชนบทควรมีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ หรือสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ มีคุณภาพของระบบนิเวศ และอยู่ในสภาพที่สามารถฟื้นฟูได้

คน/จิตใจ ของคนในชุมชนชนบท ควรมีโอกาสในการพึ่งตนเอง มีจิตอาสา รู้จักพัฒนา มีความรู้และความสามารถประยุกต์ มีคุณภาพ อดทนอดบอย และขยันหมั่นเพียร
สังคม ของชุมชนชนบท ควรมีภาวะผู้นำดี การมีส่วนร่วมสูง มีความเป็นปึกแผ่นทางสังคมมีองค์กรทางสังคมที่เข้มแข็ง รวมทั้งมีความรู้และข่าวสารที่เท่าทันโลกภายนอก

2. การสร้างขีดความสามารถของชุมชน ในทิศทางไปสู่ภาวะการพึ่งตนเองดังกล่าวชุมชนชนบทจำเป็นต้องสร้างขีดความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนชนบทนั้น ๆ ด้วยตัวชาวบ้านเองเป็นหลัก โดยมีการสนับสนุนจากภายนอกในรูปแบบเอื้ออำนวยมากกว่าการสั่งการ กล่าวคือ

องค์กรชาวบ้าน ต้องเสริมสร้างให้เข้มแข็ง โดยเฉพาะองค์กรเพื่อการจัดการ TERMS ของชุมชน โดยชาวบ้านและเพื่อชาวบ้าน

วิธีการจัดการ ต้องเสริมสร้างให้มีประสิทธิภาพ นับแต่การมีข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลการวางแผนเกี่ยวกับ TERMS

การปฏิบัติการ ต้องมีกิจกรรมหรือโครงการการปฏิบัติของหมู่บ้านเพื่อการพึ่งตนเองที่จำเป็นต่อการร่วมกันนับแต่การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการวิเคราะห์ กลั่นกรองและตัดสินใจจนถึงปฏิบัติการ TERMS

3. การสนับสนุนจากภายนอก การพึ่งตนเองของชุมชนชนบทนอกจากจะขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของชุมชนเป็นหลักสำคัญแล้ว ปัจจัยภายนอกก็เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่จะทำให้อำนาจชุมชนนั้นพึ่งตนเองได้ ดังนั้นการสนับสนุนจากภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน จำเป็นต้องอยู่ในรูปแบบหรือลักษณะที่เอื้ออำนวยหรือเสริมสร้างขีดความสามารถของชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเกี่ยวกับองค์กร TERMS วิธีการจัดการ TERMS และกิจกรรม TERMS

การพึ่งตนเอง ซึ่งเป็นรูปแบบการดำรงอยู่แบบเดิมของชนบทและซึ่งพึ่งพาภายในเป็นหลักนั้น มีฐานบนวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ที่ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง สะสมถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน ในแนวปรัชญาตะวันออก ที่ให้ความสำคัญด้านจิตใตรมากกว่าวัตถุ เน้นจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม และมีแนวปรัชญาตะวันออก ที่ให้ความสำคัญด้านจิตใต่มากกว่าวัตถุ เน้น

จริยธรรมมากกว่าวัตถุประสงค์ และมีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง ำที่ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของสรรพสิ่ง ไม่เพียงมนุษย์ด้วยกัน หากรวมถึงพืช สัตว์ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพรอบตัวทั้งใกล้และไกล ด้านฐานวัฒนธรรมเดิมแนวปรัชญาตะวันออกดังกล่าว มีผลให้ชนบทสามารถพึ่งตนเองได้ 5 ด้าน คือ เทคโนโลยี (T) เศรษฐกิจ (E) ทรัพยากร (R) จิตใจคน (M) และสังคม (S) กล่าวโดยสรุปคือ พึ่งตนเองได้ด้าน TERMS

คำว่า TERMS เป็นคำย่อที่ฐานการวิจัยของโครงการท้าววิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาตินี้ เป็นผลรวมจากมองชนบท 5 มิติ หรือ 5 ด้าน เป็น รูปแบบหรือ Model ที่ฐานการวิเคราะห์วิจัยชนบท ทั้งงานด้านการพึ่งตนเองและการพัฒนาชนบท รวมไปถึง การเสียดุลและความสมดุลของชนบท เป็นรูปแบบที่เป็นผลรวมของการระดมความคิดของคณะนักวิจัยโครงการที่พื้นฐานจากหลายสาขาวิชาการ

การพึ่งตนเองของชนบทในอดีตนั้นด้านเทคโนโลยีพึ่งเทคโนโลยีพื้นบ้านของตนเองซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพชน ที่ได้คิดค้นเรียนรู้ สะสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ทั้งงานด้านการประกอบอาชีพ เช่น การเพาะปลูกโดยวิธีพื้นบ้านที่ท้องถิ่นและบุษกรรมชาติรวมทั้งวิธีการเพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน การรักษาพยาบาลตัวเอง เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เช่น การใช้สมุนไพร การนวดแบบโบราณ รวมไปถึงด้านการหัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมครัวเรือน เช่น การทอผ้า การแกะสลัก เป็นต้น เทคโนโลยีพื้นบ้านมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านมาก่อนให้เกิดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความมีคุณธรรมในคน

ในด้านเศรษฐกิจ พึ่งเศรษฐกิจภายในเป็นหลักแบบท้าวหาหิและบันที่บันน้องเหลือเงินขายเป็นเงินออม การผลิตหรือการหาได้เพื่อการอุปโภคเป็นหลัก เพื่อการอยู่อย่างพอดีมีมากก็แบ่งกันมาก คนมีมากก็แบ่งให้คนมีน้อยมิได้หวังผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ ด้านวัตถุประสงค์และเชิงกำไร แต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขมากกว่าการแข่งขันกันเพื่อได้เปรียบหรือเอาเปรียบ ำรูปแบบเศรษฐกิจที่เน้นความพอดีดังกล่าว จึงมีผลต่อการใช้เทคโนโลยีเหมาะสม การรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาที่นำอยู่ เกื้อกูลต่อการที่คนมีจิตใจดีงาม

ำด้านทรัพยากร พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก โดยฐานปรัชญาการอยู่ร่วมกัน

การมองธรรมชาติจึงมองเป็นส่วนหนึ่งของความมีชีวิต มีความรักห่วงแทน รวมไปถึงการนับถือธรรมชาติ เช่น การมีเจ้าป่าเทพารักษ์ เจ้าเขา พระแม่ธรณี พระแม่คงคา มีประเพณีหลายประการที่เกื้อกูลต่อการรักษาธรรมชาติให้อยู่ในสภาพดี เช่น การสืบทอดแม่น้ำ การบวชต้นไม้ การใช้ประโยชน์ธรรมชาติก็เพียงแต่พอดีและเท่าที่จำเป็น ธรรมชาติจึงคงความอุดมไม่เสื่อมโทรมเป็นพื้นฐานรองรับการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง

ในด้านจิตใจ ฟัง ความมีคุณธรรม ของคนเป็นหลัก ให้ความเคารพนับถือ คนที่มีคุณธรรมสนับสนุนคนหรือสิ่งสอนให้เป็นผู้มีจิตใจดีคุณธรรม มีความเมตตาอารีต่อกัน ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งในยามปกติและเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อเผชิญกับปัญหาวิกฤติเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น น้ำท่วม ฝนแล้งก็ร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขปัญหา ด้วยตนเองด้วยคุณธรรมช่วยเหลือกัน มีความเป็นมิตรและอบอุ่นอารีมีมันต์กับคนแปลกหน้าที่มาเยือน

ในด้านสังคม ฟัง ประเพณีท้องถิ่นเป็นหลัก มีการรักษามละสืบทอดประเพณีดั้งเดิม เน้นเอกลักษณ์และศักดิ์ศรีของท้องถิ่น โดยประเพณีมีผลต่อความเป็นปึกแผ่น ของสังคมนับต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัวและระหว่างครอบครัว ต่อการรวมกลุ่มของคนเพื่อสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม

โดยสรุปกล่าวได้ว่า การฟังตนเองซึ่งเป็นรูปแบบการดำรงอยู่แบบเดิมของชนบทของเก่าที่ดั้งเดิมของชนบทนั้น มีผลให้การดำรงอยู่ของชนบทมีความสมดุล ไม่เสียสมดุล ผู้คนในชนบทมีชีวิตร่วมกันอย่างสันติสุขตามอัธยาศัย

ส่วนการพัฒนาซึ่งเป็นรูปแบบการดำรงอยู่แบบใหม่ที่นำเข้ามาจากภายนอกชนบทเข้าสู่ชนบทภายหลัง มีฐานะวัฒนธรรมต่างประเทศหรือวัฒนธรรมเทศาณแนวปรัชญาตะวันตก มีผลให้ชนบทพึ่งพาตนเองได้น้อยลง ฟังพายุภายนอกมากขึ้นเสียสมดุลและมีปัญหา วัฒนธรรมต่างประเทศมีความเหมาะสมกับประเทศนั้น ๆ ซึ่งเป็นเจ้าของเดิม ปัญหาที่มีต่อผู้ที่ตัววัฒนธรรมแต่อยู่ที่การนำเข้า ถ้านำเข้าอย่างเหมาะสมอย่างไรตรง จะมีปัญหาน้อยรวมทั้งก่อให้เกิดผลดี

5. การวิเคราะห์ชุมชนโดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม

แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural-functionalism) มีหลักการของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การมองสังคมจะต้องมองในภาพรวม ในลักษณะที่เป็นระบบหรือส่วนต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
2. เหตุและผลของการกระทำมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
3. แม้ว่าอาจจะไม่มีบูรณาการที่สมบูรณ์ แต่โดยพื้นฐานแล้วระบบสังคมมีสภาพเป็นดุลยภาพเชิงพลวัต การปรับตัวสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกมักจะเป็นการเปลี่ยนแปลงขั้นสุดท้ายที่เกิดขึ้นภายในระบบ แนวโน้มหลักจึงได้แก่การมุ่งสู่เสถียรภาพ และมีความเฉื่อย ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยกลไกการปรับตัวและการควบคุมทางสังคม
4. เมื่อเกิดการรบกวนหน้าที่ตามข้อ 3 จะเกิดความตึงเครียดและความเบี่ยงเบนซึ่งอาจเกิดขึ้นเป็นเวลานาน แต่ลักษณะเหล่านี้มักจะแก้ไขตัวเองได้
5. การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นในลักษณะของการปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงในทันทีทันใด การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดรุนแรงจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างส่วนบนเป็นส่วนใหญ่ แต่โครงสร้างและองค์ประกอบหลักของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่ในสภาพเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
6. การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากแหล่งพื้นฐานสามประการ คือ การปรับตัวของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอก ความเจริญเติบโตจากการจําแนกแยกแยะกับการสร้างนวัตกรรมเชิงโครงสร้างและการหน้าที่หรือการที่บุคคลหรือกลุ่มในสังคมสร้างนวัตกรรมขึ้น
7. ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างบูรณาการของสังคม คือ ฉันทามติทางค่านิยม (value consensus) รากฐานของโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมประกอบด้วยเป้าหมายหรือหลักการกว้าง ๆ ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของระบบสังคมนั้นเห็นพ้องต้องกันว่าดีงาม ระบบค่านิยมหรือคุณธรรมไม่เพียงแต่จะเป็นแหล่งกำเนิดบูรณาการที่ลึกซึ้งและสำคัญที่สุดเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ประกอบส่วนที่มีมั่นคงมากที่สุดจากระบบสังคมวัฒนธรรมด้วย

การบูรณาการระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน กลไกทำหน้าที่สร้างบูรณาการในสังคม 2 ประการ คือ การขัดเกลาทางสังคม และ การควบคุมทางสังคม กลไกทั้งสองนี้ทำหน้าที่ใหญ่ 2 ประการ ประการแรกคือ ตารางการทำหน้าที่ของโครงสร้างในสังคม ประกอบด้วยสถาบันของความสัมพันธ์หลัก 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 สถาบันครอบครัว กำหนดบุคลิกภาพของบุคคลและอบรมสั่งสอน บทบาท และเป็นพื้นฐานจุดเริ่มต้นทางสังคม

กลุ่มที่ 2 สถาบันเศรษฐกิจ การเมือง กำหนดสาระความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กำหนดเป้าหมายและวิธีเฉพาะอย่าง

กลุ่มที่ 3 สถาบันทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อ สัญลักษณ์ต่าง ๆ หรือจริยธรรม รวมทั้งสถาบันทางความคิด ปรัชญา วิทยาศาสตร์ ศิลปะและศาสนา

ประการที่สอง กลไกเสริมสร้างบูรณาการของผู้กระทำในโครงสร้างของสถานภาพ บทบาท (status-role structure) ระบบสังคมกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของระบบวัฒนธรรม เป็นต้นว่า บรรทัดฐาน ค่านิยมและความเชื่อ กลไกการขัดเกลาทางสังคม ทำให้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ซึมซาบเข้าไปเป็นแรงจูงใจให้ทำตามบทบาท ส่วนกลไกการควบคุมทางสังคม ทำให้เกิดความมีระเบียบขึ้นในระหว่างสถานภาพและบทบาทและทำให้ผู้กระทำอ่อนแอลงตามบรรทัดฐานของสังคม

ระบบสังคมจะดำรงอยู่ได้หรือสามารถรักษาดุลยภาพ (equilibrium) ไว้ได้จะต้องทำหน้าที่แก้ปัญหาสำคัญอันจำเป็นต่อเนื่องกัน 4 ประการ คือ

1. การแสวงหาวิถีทางบรรลุวัตถุประสงค์ (Goal Attainment) : G
2. การปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ (Adaptation) : A
3. การประสานกลมกลืนกันหรือบูรณาการ (Integration) : I
4. การขัดเกลาและการควบคุมทางสังคม (Latency) : L

การแสวงหาวิถีทางบรรลุวัตถุประสงค์ (Goal Attainment) การดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ จุดหมายปลายทาง โดยวิธีการจัดลำดับความสำคัญของจุดประสงค์ จัดสรรทรัพยากร การถ่ายทอดและการควบคุมให้สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตาม

การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ (Adaptation) การปรับตัวของระบบโรงเรียน

าที่เข้ากับชุมชน เช่น การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล

การบูรณาการ การประสานกลมกลืน(Integration)เป็นการแสวงหาวิถีทางในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับภายในองค์กร ทาให้สมาชิกแต่ละคนกลมกลืนกันในระบบอย่างมีประสิทธิภาพ

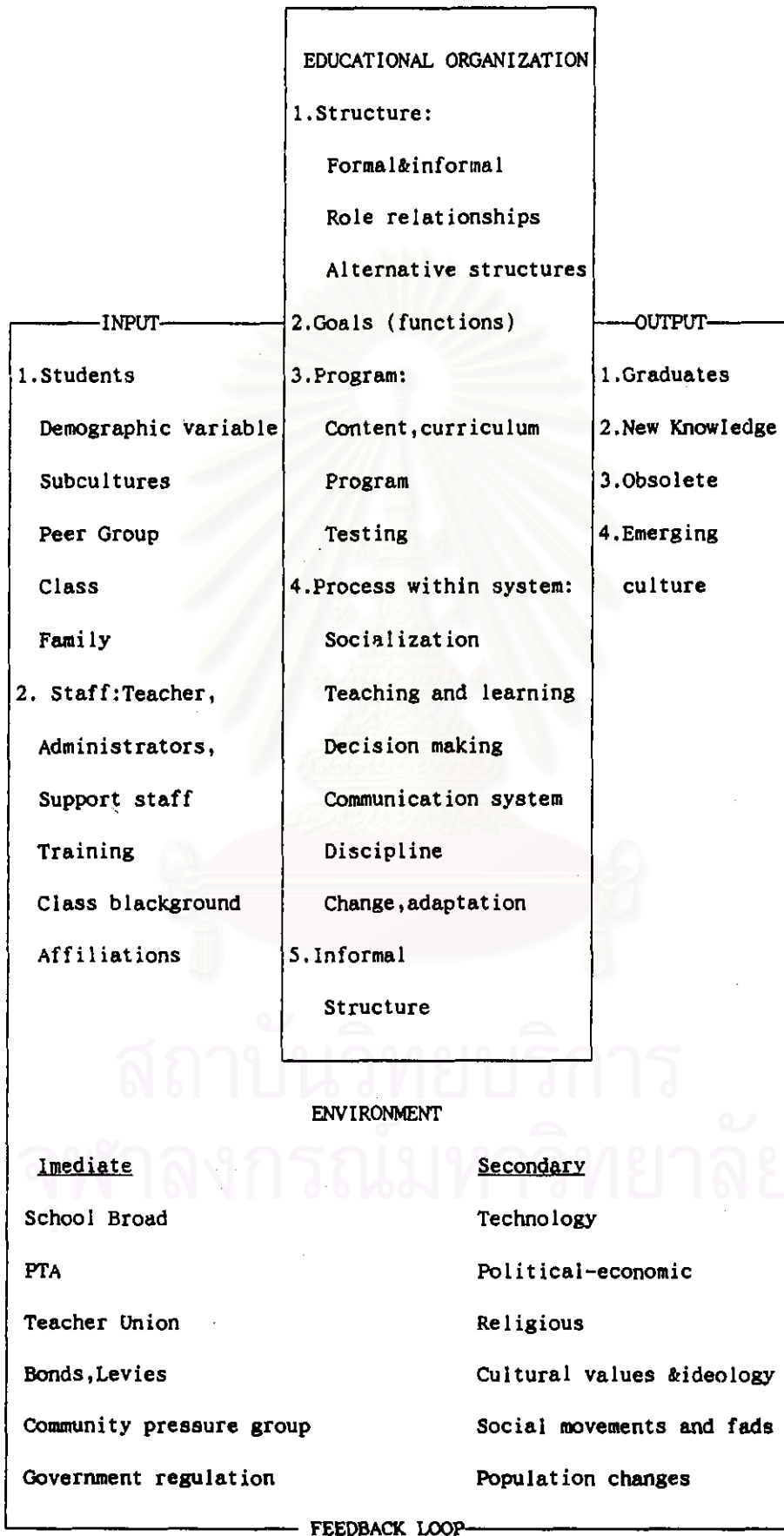
การจัดเวลาและการควบคุมสังคม(Latency)การจัดเวลาให้สมาชิกในสังคมมีคุณลักษณะที่เหมาะสม และการแก้ไขความตึงเครียดและการขัดแย้ง

Ronald King(Ronald King,1983)ได้กล่าวถึง Talcott Parsons นักสังคมวิทยาว่าตามแนวคิดทฤษฎีของ Parsons เกี่ยวกับการจัดองค์กรโรงเรียนอย่างเป็นระบบ (the structural-functional or system approach to school organization) มีความสัมพันธ์ของการหน้าที่หรือผลผลิตของความสัมพันธ์ ซึ่งก็คือ โครงสร้างหน้าที่นิยมนั้นเอง King ยังกล่าวอีกว่า ทุกระบบสังคมต้องแก้ปัญหาพื้นฐาน 4 ประการ ซึ่งหมายถึงข้อจำเป็นเชิงหน้าที่ (functional imperatives) ตามแนวคิดทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมนั้นเช่นกัน

ในส่วนนี้ แนวคิดการวิเคราะห์การศึกษาโดยทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมนหรือแนวคิดเชิงระบบนี้ Ballantine (Jeanne H. Ballantine,1983) ใช้ในการวิเคราะห์การศึกษา โดยการวิเคราะห์ผ่านภาพรวมของสังคม แต่ละส่วนของสังคมมีการทำงานร่วมกัน ให้ประสบความสำเร็จตามหน้าที่ของตน เปรียบเหมือนมนุษย์ซึ่งประกอบด้วยหัวใจและสมอง สำหรับการมีชีวิตรอด ระบบการศึกษาก็เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตรอดอยู่ได้ของสังคมเช่นกัน ตามแนวคิดนี้ ทุกส่วนของระบบมีหน้าที่ (function) แต่ละส่วนมีการบูรณาการซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบมีความมั่นคง การบูรณาการ (integration)ซึ่งเป็นการแบ่งปันค่านิยม (values) มีฉันทามติร่วมกัน (consensus) ระหว่างสมาชิกในสังคมเพื่อให้เกิดความสมดุล (balance)ของสังคม ทาอย่างไรจึงทาหน้าที่ให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย (goal) ที่ตั้งไว้

แนวคิด structural-functionalism หรือ the open system approach นี้ Ballantine ได้แสดงองค์ประกอบพื้นฐาน (the basic components) ของระบบสังคมไว้ในแผนภูมิที่ 1 หน้า 66

แผนภูมิที่ 1 แสดงองค์ประกอบพื้นฐานของระบบสังคม(Systems Model of Education)

6. สรุปกรอบแนวคิด ทฤษฎี ปัจจัยที่เกี่ยวข้องและรูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพ

จากแผนภูมิแสดง Systems Model of Education ของ Ballantine ข้างต้นนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาประกอบและตัวแปรสำหรับใช้ในการสังเคราะห์รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพร่วมกันของตนเอง กำหนดขึ้นเป็นรูปแบบการศึกษาเพื่อการพึ่งตนเองทางอาชีพระดับบุคคลและระดับชุมชน โดยได้นำสรุปผลการศึกษาวิเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำมาปรับใช้ร่วมกันสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ตามแผนภูมิแสดงในหน้าถัดไป

ในส่วนของปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพร่วมกันของตนเอง ผู้วิจัยได้จากการวิเคราะห์งานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดังสรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองทางอาชีพรดับบุคคลและในระดับชุมชน ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองระดับบุคคล ซึ่งงานงานวิจัยนี้ "บุคคล" หมายถึง "นักเรียน" ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่ตั้งอยู่ในชุมชนชนบทพึ่งตนเอง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองในระดับบุคคล ซึ่งหมายถึงบุคคลประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ กำหนดปัจจัยจากรายงานการวิจัยเรื่องการติดตามผลผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและการก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ประกอบการขนาดย่อม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2533:2536) ได้ 3 ประการ คือ

1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านสภาพแวดล้อม ซึ่งได้แก่ ด้านโรงเรียน ด้านครอบครัวและด้านชุมชน

1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านคุณลักษณะพื้นฐานของบุคคล ซึ่งได้กำหนดว่าในหลักสูตรประถมศึกษา(กระทรวงศึกษาธิการ, 2533) 4 ลักษณะ คือ ทำงานเป็น มีนิสัยรักการทำงาน มีการปรับปรุงงานและมีการจัดการ

1.3 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้านเงื่อนไขอื่น

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งตนเองระดับชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดปัจจัยที่เกี่ยวข้องจากรายงานการวิจัยเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท(สำนักงานคณะกรรมการ

กรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2536) ได้ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 2 ประเภท คือ

2.1 ปัจจัยภายนอกการศึกษา เป็นปัจจัยส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ดี คือ ภาวะการพึ่งตนเอง จิตความสามารถในการพึ่งตนเองและการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ที่มีต่อการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจและด้านสังคมวัฒนธรรม

2.2 ปัจจัยภายในการศึกษา ซึ่งได้แก่การให้ความรู้ ด้วยการอบรมด้านทักษะ วิธีการจัดการจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่สนับสนุนให้เกิดการพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้าน

3. องค์ประกอบพื้นฐานของรูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพ

รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพในชุมชนชนบทพึ่งตนเองมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียนและการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ฐานวิถีชีวิต ดังนี้

3.1 รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากรงเรียนเป็นฐานความรู้ (School-based Comprehensive Career Education Model) ซึ่งมีการศึกษาตามขั้นตอนการศึกษาเพื่ออาชีพ (Career Education) 3 ขั้นตอน คือ การตระหนักรู้ (awareness) ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ชั้นสำรวจและตัดสินใจของบุคคล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (exploration and personnel decision making) และขั้นการเตรียมตัวเพื่องาน (implementing for work) สำหรับนักเรียนชั้นสูงขึ้นไป (Kenneth B.Hoyt อ้างถึงงาน Mortensen, 1976) สำหรับรูปแบบการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียนในชุมชนชนบทพึ่งตนเองนี้ เป็นการศึกษาเพื่ออาชีพตามขั้นตอนที่ 1 และ 2

3.2 รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ฐานวิถีชีวิต มี 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ฐานวิถีชีวิตที่มีบ้านหรือครอบครัวเป็นฐานความรู้ (Home-based Career Education)

3.2.2 รูปแบบการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่ออาชีพที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ฐานวิถีชีวิตที่มีชุมชนเป็นฐานความรู้ (Community-based Career Education)

องค์ประกอบพื้นฐานของรูปแบบโดยอาศัยแนวคิด System Model of Education (Jeanne H.Ballanetine, 1983) ได้ดังต่อไปนี้

กรอบแนวคิดสถานการณ์วิจัย (Conceptual Framework)

